

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019

Bc. Andrea Petříková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Sebeúcta klientů sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Pardubickém
kraji

Bc. Andrea Petříková

Diplomová práce 2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Andrea Petříková**
Osobní číslo: **H17378**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Sebeúcta klientů sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Pardubickém kraji**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je zjistit (a porovnat), zda se liší sebeúcta klientů sociální služby a běžné populace- občanů, kteří nejsou klienty sociální služby v Pardubickém kraji.

Sebepojetí, nazýváno také "jáství" lze definovat jako uvědomování si rysů své osobnosti- jak člověk vnímá sám sebe. Dle představy o sobě samém se také člověk sám k sobě chová. Sebeúctu lze chápat jako celkový hodnotící pohled své osoby, který má vliv na osobní pocit životní spokojenosti.

Diplomová práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. V praktické části bude proveden kvantitativní výzkum pomocí Rosenbergovy škály sebeúcty (RSES).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- ATKINSON, R. L. Psychologie. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 751 s. ISBN 80-7178-640-3.
- BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. Sanace rodiny. Sociální práce s dysfunkčními rodinami. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 978- 80- 262-0031- 4.
- BROWN, J.D., MARSHALL, M.A. (2001). Self-Esteem and Emotions: Some thoughts about feelings [Electronic version]. Personality and Social Psychology Bulletin: 5, 575 - 584
- CAMPBELL, W., Rudich, E. (2002). Narcissism, Self-Esteem, and the Positivity of Self-Views: Two Portraits of Self-Love [Electronic version]. Personality and Social Psychology Bulletin: 28, 358 - 368
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000, s. 524. ISBN 80-7178-303-X.
- HAYESOVÁ, N. Základy sociální psychologie. Přel. Irena Štěpánková, 3. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 20 - 28, 60 - 63, 116 - 121. ISBN 80-7178-763-9.
- HELUS, Z. Osobnost a její vývoj. Praha: Fortuna, 1998. 120 s. ISBN 807168-4066.
- VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000, s. 39 - 297. ISBN 80-7178-308-0.
- VYMĚTAL, J. Úvod do psychoterapie. Praha: Grada Publishing, 2003, s. 42 - 49. ISBN 80-247-0253-3.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Albín Škoviera, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce:

1. dubna 2018

Termín odevzdání diplomové práce:

30. června 2019

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 27. listopadu 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 26. 3. 2019

Bc. Andrea Petříková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především doc. PhDr. Albínovi Škovierovi, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné připomínky, věnovaný čas a podporu. V neposlední řadě také děkuji všem svým blízkým za podporu v celém studiu a mým kolegům v praxi, kteří mi vyšli vstříc při sběru dat.

ANOTACE

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaká je sebeúcta klientů sociální služby, konkrétně sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Výběrový soubor byl porovnáván s běžnou populací- občany, kteří nejsou klienty sociální služby tohoto typu, žijí v Pardubickém kraji a mají minimálně jednoho potomka.

Sebepojetí, nazýváno také „jáství“ lze definovat jako uvědomování si rysů své osobnosti- jak člověk vnímá sám sebe. Dle představy o sobě samém se také člověk sám k sobě chová. Sebeúctu lze chápat jako celkový hodnotící pohled své osoby, který má vliv na osobní pocit životní spokojenosti.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V praktické části byl proveden kvantitativní výzkum, kde byla využita metoda Rosenbergovy škály sebeúcty (RSES) a metoda vážených průměrů.

KLÍČOVÁ SLOVA

sebeúcta klientů, sociálně-aktivizační služby, rodiny s dětmi, Pardubický kraj

ANNOTATION

The aim of the thesis was to find out, what is the self-esteem of the clients of social service, specifically a social-activation service for families with children. Selected file was compared with general population- the citizens, who are not the social service clients of this type, live in Pardubice region and have at least one child.

Self-concept, also called „self“, can be defined as an awareness of one's own personality - the way a human perceives itself. Depending on the self-image a human behaves to itself as well. Self-esteem can be understood as an overall evaluating view of one's own personality, which has an influence on personal sense of life satisfaction.

The diploma thesis is divided into theoretical and practical parts. The quantitative research was conducted using the Rosenberg self-esteem scale (RSES) and weighted average method in the practical part.

KEYWORDS

self-esteem of clients, social-activation services, families with children, Pardubice Region

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	SEBEÚCTA	3
3	ROGERSOVO „SELF“	6
4	KATEGORIE LIDSKÝCH POTŘEB	7
5	VÝVOJ PSYCHICKÝCH ODCHYLEK	8
5.1	DĚDIČNOST	8
5.2	VLIVY PROSTŘEDÍ	9
5.3	ZÁTĚŽOVÉ SITUACE	11
6	MORÁLKA	15
7	NEDOSTATEČNÝ POCIT VLASTNÍ HODNOTY	16
8	SOCIÁLNĚ-AKTIVIZAČNÍ SLUŽBA PRO RODINY S DĚTMI (SAS)	17
8.1	VYSVĚTLENÍ POJMU SAS A PRAXE SAS	17
8.2	OBECNÍ ZÁSADY A PRAVIDLA POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-AKTIVIZAČNÍ SLUŽBY PRO RODINY S DĚTMI	19
8.3	KONKRÉTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ SAS V PARDUBICKÉM KRAJI:	20
9	PARDUBICKÝ KRAJ	21
10	METAANALÝZA VÝZKUMŮ NA VYBRANOU PROBLEMATIKU	23
11	PRAKTICKÁ ČÁST	27
11.1	VÝZKUMNÝ DESIGN	27
11.2	METODA	27
11.3	ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA	27
11.4	NULOVÁ HYPOTÉZA	27
11.5	ALTERNATIVNÍ HYPOTÉZA	27
11.6	OTÁZKY V DOTAZNÍKU DLE ROSENBERGOVY ŠKÁLY, KTERÁ JE POUŽÍVÁNA PŘI ZJIŠŤOVÁNÍ SEBEÚCTY:	28
11.7	DALŠÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	28
11.8	ROSENBERGOVA ŠKÁLA SEBEHODNOCENÍ (SELF-ESTEEM SCALE)	29
11.9	SBĚR DAT	30
11.10	POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU	31
12	VÝSLEDKY A JEJICH INTERPRETACE	32
12.1	ZÁKLADNÍ ÚDAJE O VÝBĚROVÉM SOUBORU	32
12.2	DALŠÍ ZÍSKANÁ DATA A JEJICH INTERPRETACE	33
13	SHRNUTÍ POZNATKŮ VÝZKUMU	45
14	ZÁVĚR	47
15	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	48
16	PŘÍLOHY	51

1 ÚVOD

Cílem mé diplomové práce je zjistit (a porovnat), zda se liší sebeúcta klientů sociální služby a běžné populace- občanů, kteří nejsou klienty sociální služby v Pardubickém kraji.

Sebepojetí, nazýváno také „jáství“ lze definovat jako uvědomování si rysů své osobnosti- jak člověk vnímá sám sebe. Dle představy o sobě samém se také člověk sám k sobě chová. Sebeúctu lze chápat jako celkový hodnotící pohled své osoby, který má vliv na osobní pocit životní spokojenosti.

Diplomová práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. V praktické části bude proveden kvantitativní výzkum pomocí Rosenbergovy škály sebeúcty (RSES).

Toto téma jsem si vybrala, jelikož již 4 roky pracuji jako sociální pracovník v rámci sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Pardubicích. Zároveň jsem také koordinátor terapeutických služeb pro rodiny s dětmi v rámci činnosti organizace DaR- Centrum pro dítě a rodinu, o. p. s. Dříve jsem působila jako streetworker pracující s rizikovou mládeží v Chrudimi. Během střádání zkušeností z praxe se mi potvrzují vědomosti z teorie- rodina má obrovský vliv na vývoj mladého člověka. Práce s jednotlivou částí systému rodiny bývá k ničemu ve chvíli, kde se jedinec vrací zpět do svého přirozeného prostředí, které na sobě mezitím terapeuticky nepracovalo.

Před několika měsíci mi jedna dáma, které si vážím, ale zároveň nikdy nepůsobila v praxi, pouze na úředních postech, řekla, že práce s klienty v rámci sociálně-aktivizační služby by měla fungovat jako koučing. S tím zásadně nesouhlasím. Nemůžete koučovat někoho, kdo si s sebou nese nefungující nejen jednu část svého života, ale téměř všechny. Typičtí klienti totiž přicházejí do služby ne s jedním problémem, ale se zamotaným „klubkem potíží“, kde jeden znesnadňuje vyřešení druhého, proto je práce s těmito klienty tak složitá.

Avšak samotná sociálně-aktivizační služba pro dlouhodobé fungování rodiny bez potíží, zdá se, již v dnešní době také většinou nestačí. Vyřeší se akutní potíže a klient ze služby většinou odchází, jelikož dál pracovat nechce. Za několik měsíců se ale zpravidla vrací, jelikož jeho „klubko problémů“ opět přesáhlo únosnou mez. A v této spirále to pokračuje většinou do té doby, než se stane něco velmi závažného a situace se radikálně nezmění- zpravidla negativním směrem.

Téma sebeúcty člověka mě velmi zajímá, jelikož jsem přesvědčena, že sebeúcta podmiňuje nejen vývoj člověka a jeho pohled na svět, ale i další možnosti spolupráce s tímto člověkem v rámci pomáhajících služeb. Domnívám se, že dlouhodobá terapie, kde se pracuje na uzdravení či nastavení alespoň neohrožující formy sebeúcty jedince, je velmi důležitá. Sebeúcta je totiž

provázána nejen se zjednodušeným „vážit si sám sebe“, ale i s motivací a energií potřebnou ke změně své životní pozice tak, aby mi bylo líp, tedy přijmout sám sebe jako „hybatele děje“.

Nechci zde tvrdit, že každý na světě může vždy změnit svůj život tak, aby byl uspokojující, avšak domnívám se, že dospělí lidé žijící v České republice v 21. století opravdu mohou ovlivnit svoji životní dráhu.

2 SEBEÚCTA

V úvodu této kapitoly je nutno podotknout, že česká terminologie není jednotná, výraz self-esteem se překládá jako sebeúcta- Čermák, nebo sebehodnocení - Blatný, Osecká.

Sebeúcta je celkový hodnotící pohled na sebe, je základním kamenem jedince. Ovlivňuje pocit spokojenosti, vnímání života a prožívání vztahů v něm. Zdravá sebeúcta neznamena nadřazování sebe sama nad druhými, není to narcismus. Narcismus bývá definován jako přehnaný obdiv k sobě samému, upřednostňování sama sebe a nedostatek pochopení pro druhé. Naopak sebeúcta je žádoucí, právě pro to, abychom mohli správně chápat druhé a měli vůbec dostatek „energie“ je chápat. Nepřijímám-li zdravě sebe sama, neznám-li pocit vlastní hodnoty, nebo dostatečně přijímat a respektovat druhé. Podle Blatného je sebeúcta představou sebe z hlediska vlastní kompetence, mentální reprezentací emočního vztahu k sobě (Blatný, Plháková, 2003).

Sebeúcta se do fokusu zájmů psychologů, sociologů a dalších vědců dostává v 80. letech. Podle Nathaniela Brandena, kanadsko-amerického psychoterapeuta, který je znám především svou několikaletou prací týkající se sebeúcty v oboru psychologie, se sebeúcta pro společnost vedle majoritní psychologické potřeby stala i vysoce ekonomickou potřebou. Sebeúctu označuje jako „survival value“, tedy jakousi nutnou „hodnotou přežití“. Branden ve své knize předpokládá a vysvětluje tvrzení, že změny v ekonomice v éře globalizace vyvolaly změny v požadavcích na ekonomické zdroje. Dle Nathaniela Brandena jsou v současnosti mnohem více než v posledních desetiletích potřební a žádoucí lidé se zdravou úrovní sebeúcty (Branden, 1994, s. 17).

Bývá přijímána domněnka, že sebeúcta jedince působí jako rys, takže je stabilní v čase. S tímto tvrzením si dovoluji polemizovat- bylo-li by tomu opravdu tak, terapeutická sezení, která jsou v drtivé většině zaměřena na prožívání a zkvalitnění vztahu klienta, by se zdála zbytečná. Naopak Brandon tvrdí, že mnoho lidí utrpělo v raném dětství takové trauma, které natolik poškodilo jejich self, že je nemožné dosáhnout zdravé sebeúcty bez intenzivní psychoterapie. Pracuji jako sociální pracovník a koordinátor projektu, v rámci něhož jsou poskytovány individuální i rodinné terapie pro rodiny s dětmi, kteří pochází z dlouhodobě nestabilního sociálního zázemí a troufám si tvrdit, na základě zpětné vazby odborníků a klientů, že je to samozřejmě časově náročný úkol, avšak sebeúcta klienta se dá „posunout“. Ačkoliv kroky jednotlivých klientů mohou vypadat v dlouhodobém měřítku zanedbatelně, dopad na konkrétní život, respektive na jednotlivá rozhodnutí, kam se cesta jedince bude dál ubírat, viditelně má- proto si troufám tvrdit, že dlouhodobá terapie může změnit sebepojetí člověka.

Stanley Coopersmith, který se ve 20. století zabýval zkoumáním psychologie osobnosti a tématem sebeúcty, se v sérii knih *The Antecedents of Self-Esteem* zabýval otázkou, zda a jakým způsobem rodičovské styly ovlivňují sebeúctu. Studie prokázaly, že způsob výchovy nemusí vždy ovlivnit „finální verzi“ sebeúcty jedince. Nedostatečná či nevyhovující výchova tedy nemusí dle Coopersmitha způsobit nedostatek sebeúcty a naopak- vhodná výchova nezaručuje zdravý přístup sama k sobě a dostatek pocitu vlastní hodnoty (Coopersmith, 1994).

Základní teoretická tvrzení, ze kterých vycházím:

„Sebeúcta – vysoká nebo nízká – se zdá být generátorem sebesplňujících proroctví ... Sebeúcta je imunitním systémem vědomí“ (Branden, 1994, s. 17).

„Sebeúcta je široce používaný koncept, vztahující se k pocitu vlastní hodnoty nebo ceny, v míře, v jaké se jedinec schvaluje, oceňuje nebo se líbí sám sobě“ (Blascovich-Tomaka cit. dle Adler, Stewart, 2004, s. 41).

„Sebeúcta je hodnocení sebe sama, které jedinec běžně dělá a udržuje, označuje postoj souhlasu nebo nesouhlasu a vyjadřuje míru přesvědčení o sobě jako o schopném, úspěšném a cenném člověku ... sebeúcta je osobní soud o hodnotě, který vyjadřuje postoj jedince k sobě“ (Coopersmith, 1994, s. 62).

Funkce sebeúcty:

Podle Browna a Marshalla (2001, s. 582) je primární funkcí sebeúcty regulace pocitů sebehodnoty, zvláště v situacích nezdaru, vystavení kritice nebo odmítnutí.

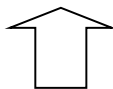
Sebeúcta koreluje pozitivně s extroverzí a svědomitostí a negativně s neuroticismem (Jackson, Geparid cit. dle Campbell, Rudich, 2002, s. 360).

Sebeúcta a self-image tvoří self-koncept jedince. Self-koncept se definuje jako pohled jedince na sebe. Ten samozřejmě nemusí být zcela realistický. Self-image je potom jakýsi „sebeobraz“. Je tvořen v delším časovém horizontu, z minulých zkušeností jedince, ale i z příliš neměnných vlastností těla konkrétního jedince (barva očí, výška, tvar hlavy, prsou atp.). Sebeobraz je ovlivňován kulturou, popř. subkulturou, ve které jedinec delší dobu žije (jsou-li v určité kultuře moderní velká ňadra, pravděpodobně žena s menšími prsy si bude za tento „nedostatek“ sama sobě dávat „méně bodů“ a její sebeobraz tímto bude zákonitě utvářen.

Sebeúcta na druhé straně je hodnotící faktor selfkonceptu. Sebeúcta je vlastně jakýsi „soudce“, předkládá rozhodnutí o kvalitě osobnosti, na základě zkoumání a zhodnocení sebeobrazu.

Blascovich a Tomaca pojmenovávají sebeúctu jako „*reprezentace self, která zahrnuje kognitivní a behaviorální aspekty stejně jako hodnotící a afektivní*“ (Blascovich- Tomaka cit. dle Adler, Stewart, 2004). V současnosti jsou tyto pojmy a jejich dělení- self-koncept, sebeúcta (self-esteem) a sebeobraz (self-image) v odborných kruzích vnímány a strukturovány hierarchicky, čímž je zdůrazňována i jejich dynamika a vliv.

SELF-KONCEPT (SELF-CONCEPT)

SEBEÚCTA (SELF-ESTEEM)

SEBEOBRAZ (SELF-IMAGE)

3 ROGERSOVO „SELF”

Carl Rogers, americký psycholog a psychoterapeut na základě svých zkušeností tvrdil, že lidem prospívá, jsou-li akceptováni takoví, jací jsou. V takové situaci totiž po nějaké době začnou vnímat sami sebe takové, jací skutečně jsou, včetně toho, co cítí a co opravdu chtějí, místo toho, co si od nich od raného dětství žádá okolí.

Hlavním Rogersovým pojmem je *self* (u Rogerse totéž co *self-concept*). Nejpřesnější český ekvivalent je nejspíše *sebepojetí*. (Říčan, 2007, s. 176-177). Tím se rozumí „organizovaný, konzistentní pojmový útvar (gestalt) složený z vjemů charakteristik Já („I“ nebo „me“) a vjemů vztahů Já k druhým lidem a k různým aspektům života, spolu s hodnotami, jež jsou těmito vjemy spojeny“ (Rogers, 1959, s. 200).

„Self vzniká na základě zkušenosti, kterou člověk od dětství získává v kontaktu se sebou a se svým okolím, jak přírodním, tak sociálním. Toto okolí mu- v dobrém případě- dovoluje aktualizovat (realizovat) organismické tendence a poskytuje mu štědře bez speciálních podmínek respekt (regard), což je základní sociální potřeba lidského organismu. Pak je Self v souladu s přirozenými sklony a jedinec si vytváří i respekt sám k sobě (self-regard)“ (Říčan, 2007, s. 177).

Problém vzniká tehdy, když okolí ovlivní jedincovo *self* takovým způsobem, že se dostane do rozporu s organismickou zkušeností. Jedinec bude požívat pocit viny, ve chvíli, kdy vyhoví svému *self*, jelikož okolí toto chování označilo za nevhodné. Typickým příkladem je masturbace.

Vhodným řešením dlouhodobého konfliktu mezi *self* a organismickou zkušeností, který přetrvá až do dospělosti, může být terapie. Cílem takové terapie je sebepřijetí- pomoci člověku zvědomit jeho silné a slabé stránky, nedostatky, za které se přestane odsuzovat.

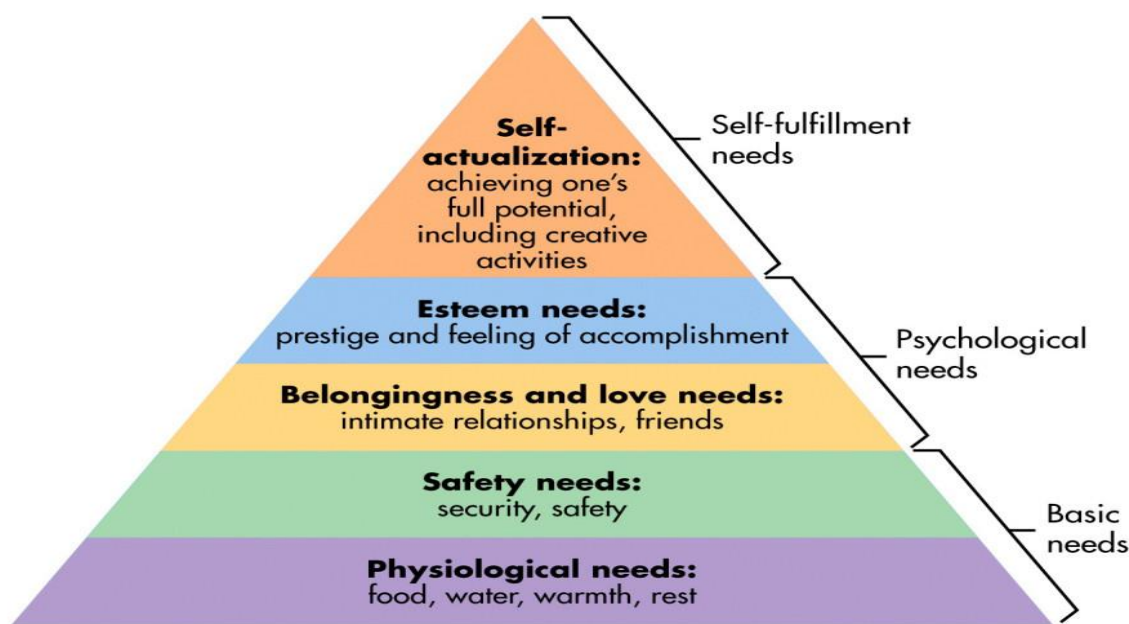
Výraz *self-concept*, který užíval psycholog Rogers, zdůrazňuje poznávací stránku vztahu k sobě samému. Vymětal a Rezková (2001) i Blatný (2003) však chápou *self-concept* širěji- s jeho hodnotícími, konativními i emočními aspekty. Nejdůležitější složkou *self-conceptu* je potom aspekt hodnotící, za což zmiňovaní autoři (Vymětal, Rezková, Blatný) považují sebevědomí (self- esteem). (Říčan, 2007, s. 179).

4 KATEGORIE LIDSKÝCH POTŘEB

Americký psycholog Abraham Harold Maslow v roce 1943 definoval hierarchii lidských potřeb. Podle Maslowovy teorie má každý jedinec pět základních potřeb. Potřeby ve své teorii řadí Maslow do tvaru pomyslné pyramidy. V základu pyramidy jsou nižší potřeby, které jsou-li uspokojeny, mohou nastoupit potřeby vyšší.

Potřeby za sebou následují vzestupně takto:

1. fyziologické potřeby
2. potřeba bezpečí, jistoty
3. potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti
4. potřeba uznání, úcty
5. potřeba seberealizace.

(Maslow, 2014)

Považujeme za důležité zmínit i doplňující pohled Viktora Frankla, zakladatele existenciální analýzy a logoterapie. Ačkoliv platí, že alespoň částečné uspokojení nižších potřeb je podmínkou k uspokojení těch vyšších, jsou dokázány i situace, kdy naopak uspokojení vyšších potřeb napomohlo v takové krizové situaci jedince, kdy nemohl uspokojit své nižší potřeby (Frankl, 1997, 2016).

5 VÝVOJ PSYCHICKÝCH ODCHYLEK

Na vývoj psychických vlastností, ať už běžných nebo méně častých, má vliv individuální složka osobnosti, ale i komplex nejrůznějších vnějších vlivů a situací. Způsob zpracování situací, ve kterých se osobnost ocitla, je však dána do určité míry i genetickými předpoklady. To znamená, že za stejných okolností mohou různí lidé reagovat různě- podle jejich genetických predispozic.

Psychické odchylky, které by byly podmíněny pouze jednou ze dvou základních složek, tj. dědičností, nebo prostředím, jsou vzácné. V takových případech se zpravidla jedná o extrémně vyjádřené odchylky- jejich rozvoj může být čímkoli jiným málo ovlivnitelný. Příkladem může být např. velmi těžká mentální retardace. Čím je určitá odchylka blíže k průměru, tím „vyrovnanější“ bývá komplexní vzájemné působení dědičnosti a prostředí. ... Z hlediska celkového vývoje osobnosti je nutno brát v úvahu význam jednotlivých životních období. ... Každou fázi života je nutno vnímat jako výsledek předcházejícího vývoje a základ pro další rozvoj. Odchylky v psychickém vývoji osobnosti tedy mají vliv i na další vývoj jedince. ... Pro zdravý vývoj je žádoucí, aby zrání a učení působilo ve vzájemném souladu i časové shodě. Jestliže tomu tak není, může se v psychice jedince objevit porucha (Vágnerová, 2008, s. 29).

Na zdravý i patologický vývoj psychiky jedince má tedy vliv:

- **dědičnost**
- **prostředí**
- **zátěžové situace.**

5.1 Dědičnost

Základní složkou psychických funkcí je centrální nervová soustava. Na vzniku jednotlivých psychických projevů se podílejí různé funkční systémy mozku. Dědičnost mnoha psychických poruch a chorob lze označit jako heterogenní. To znamená, že se na jejich vzniku mohou podílet různé geny, rozdílný může být i způsob jejich dědičného přenosu, a nejsou ve stejné míře závislé na interakci s rozmanitými vnějšími vlivy (Zvolský, 2001).

Jako významné zjištění je skutečnost, že geny mohou mít různý vliv dle určité vývojové fáze- což by mohlo znamenat, že čím je člověk starší, tím je vliv některých genů na celkovou osobnost a s ní spojené chování menší (Prolo, Licinio, 2002).

5.2 Vlivy prostředí

Působení prostředí bude záviset jak na podnětech samých, tak na způsobu, jak je určitý jedinec interpretuje a zpracovává. Vlivy prostředí můžeme rozlišovat podle jejich kvality, kvantity, ale také z časového hlediska- podle období, kdy vývoj samotného jedince ovlivnily. Vliv prostředí bývá v prenatalním a postnatalním období různý. Lze diferencovat vliv určitých sociálních skupin i celkového společenského kontextu.

Sociální skupiny, které mají největší vliv na vývoj psychiky jedince, tedy jsou:

- rodina
- vrstevnická skupina
- škola a pracoviště
- celkový aktuální společenský kontext.

Malé sociální skupiny mají na jedince velký vliv, jelikož působí přímo. Takové sociální skupiny mohou být pro člověka oporou a mít ochrannou funkci. V opačném případě však může docházet i k přenosu nezdravých vlivů a zátěže. Pro každého jedince je důležité, aby byl svými nejbližšími sociálními skupinami přijímán a respektován.

„Význam rodiny je v dětském věku větší než v dospělosti, protože v tomto období je omezena možnost volby prostředí, v němž jedinec žije. Dítě nemůže nevyhovující rodinu změnit nebo opustit. Ve vztahu k vrstevníkům určitá šance na vlastní volbu je, ale ta platí jen v rámci určitého vymezení, např. školní třídy, mimoškolních aktivit a místa bydliště“ (Vágnerová, 2008, s. 45).

Oblíbené přísloví *„If you don't like where you are, move. You are not a tree,“* které by se dalo přeložit jako: *„Pokud nejsi spokojený tam, kde jsi, pohni se. Nejsi strom“*, je tedy platné, ale také podmíněné mnoha dalšími faktory.

Rozhodně souhlasíme s tím, že rodina má velký vliv na vývoj jedince. Domníváme se však, že nepřímo ovlivňuje i další sociální skupiny kolem nás, zejména ve věku dospívání. Zařazení se do určité „party“ si musí každý mladý člověk svým způsobem „zasloužit“. Zasloužit například svými dovednostmi- je vtipný, nebojí se vystoupit z davu atp., nebo jsou to jakési „materiální výhody“, kterými jedinec disponuje a určuje tak svůj status. Když je mi například 12 let, zřídka kdy si sám koupím chytrý telefon a značkové oblečení. Zpravidla mi tyto věci může koupit rodič, nebo další dospělý z rodiny. Nepřímo tak rodina ovlivňuje i vztahy jedince s vrstevníky. Půjdeme-li ještě dál a představíme si například rodinu, která je jedna z několika druhů typických klientů sociálně- aktivizačních služeb, rodinu, kde např. 6 členů rodiny bydlí v 1 pokoji, kde se spí, vaří, relaxuje, i kouří, má to velký vliv na možnosti nezletilého člena najít si přátele. Neznamená to, že by si přátele najít nemohl, ale jistě to znamená, že se podaří najít opět jen určitý typ kamarádů, kteří

budou ochotni s ním neohrožujícím způsobem komunikovat. Má-li na sobě například oprané, poděděné oblečení, které zapáchá kouřem, je věčně nevyspalý a tedy slovy okolí stále trochu „mimo“, mohli bychom uzavírat sázky, že buď se s ním budou přátelit kluci a holky s podobnými osudy, nebo ti, kteří jsou vychováváni standartnějším způsobem, avšak mají predispozice či výchovu nastavenou tak, že jim nedělá problém komunikovat s odlišným vrstevníkem. Troufám si zde tvrdit, že ti členové skupiny, kteří mají rozhodující slovo (např. vůdce ve školním kolektivu) zpravidla tyto odlišné jedince nevyhledává za tím účelem, aby je přijmuli jako sobě rovné. Děti ze sociálně- slabších rodin se tedy stávají v horším případě obětí šikany, v lepším případě bývají ignorováni.

Další myšlenkou, kterou máme potřebu zmínit, je ta, že pokud není člověk ve své fázi dospívání dostatečně podporován, je těžké si vybudovat sebedůvěru či sebeúctu v dospělosti. Mnohokrát jsme od svých vrstevníků a starších přátel v důvěrném rozhovoru slyšeli, že se „stydí“. Úspěšný dvaatřicetiletý inženýr, zaměstnanec stavební firmy, se „stydí“ vzít si drahé hodinky, na které si vydělal. Mladá hezká žena se „stydí“ namalovat si rty výraznou červenou rtěnkou. Oba mají potíže se sebedůvěrou, přijde jim nepatřičné nosit tak výrazný prvek, připadají si trochu jako podvodníci. „*Vždycky čekám, kdy na mě ukáže někdo prstem a začne se mi smát, že si hraju na něco, co nejsem,*“ jsou slova, na kterých se tito lidé shodují.

Čtrnáctiletý kluk z rodiny, se kterou pracujeme, tedy rodiny, která je klientem sociálně-aktivizační služby pro rodiny dětmi, nám na otázku, co má na sobě rád, řekl, že nemá rád nic. Že mu „mít na sobě něco rád“ přijde jako vychloubání, jako něco, co se nehodí. Považujeme za velmi důležité, a také jsme se mu to snažili vysvětlit, rozlišovat slova a jejich význam, vnímat rozdíly u pojmů jako jsou „sebeúcta“ a „pýcha“, „narcismus“. Považujeme za důležité pracovat s rodiči na tom, aby učili své děti, že „mít se rád“, není egoismus, ale důležitá součást správného vývoje, důležitý základ pro to, abychom mohli „mít rád“ zdravým způsobem někoho jiného.

Vrstevnická skupina

Jak již bylo zmíněno výše, je-li dítě nějakým způsobem znevýhodněno, ať už fyzicky, psychicky či sociálně, bývá často z kolektivu vyloučeno. To samozřejmě ovlivňuje jeho další vývoj, sebeúctu i sebehodnocení.

Škola a pracoviště

Škola a pracoviště jsou společenské instituce, které mají svá pravidla, specifickou hierarchii rolí a jasné vymezení jejich obsahu. „*Škola je prostředím, které dítě určitým způsobem stimuluje a rozvíjí.*

Má své požadavky a očekávání, které mohou být pro některé žáky těžko splnitelné. Hodnocení jejich výkonu i chování představuje specifickou zpětnou vazbu, jež může ovlivnit sebehodnocení dítěte“ (Vágnerová, 2008, s. 47). Taktéž i pracoviště s sebou nese určitou sociální prestiž. Z každé profese vyplývá soubor očekávání a požadavků na daného zaměstnance, kterého zpětně ovlivňuje hodnocení jeho výkonu, po kvalitativní i kvantitativní stránce.

Celkový aktuální společenský kontext

Celkový aktuální společenský kontext, resp. sociální vrstva, ke které jedinec patří, má také neodmyslitelný vliv na psychiku osobnosti. Celkový společenský kontext zahrnuje „*obecný vliv společnosti (projevující se mediálně, socioekonomicky atp.) i konkrétní lokality, kde žije (prostředí malého města působí jinak než velké anonymní sídliště). Společnost se samozřejmě v průběhu času mění, může procházet fázemi zásadních změn, které vytvářejí tzv. kohortovou zkušenost. Každý jedinec je ovlivněn charakterem období, v němž prožil své dětství, event. dospělost. Aktuální společenské hodnoty a postoje prezentují média. Spoluvytvářejí určitý styl života lidí z této společnosti i jejich názory“* (Vágnerová, 2008, s. 47).

Sociální vrstva, k níž jedinec patří, se může vymezovat jinými hodnotami a normami než zbytek společnosti. Například členové sociálně slabší vrstvy nepovažují vzdělání za nejdůležitější faktor. To může být z toho důvodu, že se jim jeví jako příliš nedosažitelný, nebo v budoucím praktickém životě stejně nepoužitelný. Například u romských menšin často zaznívají argumenty, proč nepodporují své potomky ve studiu takovéto: „*Když se vyučí třeba kadeřníci, k čemu jí to bude, stejně jí nikde nevezmou.*“

Je nutno zdůraznit, že všechny výše zmiňované sociální vlivy působí na jedince dle toho, jak různým situacím rozumí a jak je prožívá.

5.3 Zátěžové situace

Jednotlivé zátěžové situace mohou mít pro psychický vývoj člověka různý význam. Dle jejich možných následků je můžeme rozdělit na tyto:

- **frustrace**
- **konflikt**
- **stres**
- **trauma**
- **krize**
- **deprivace.**

Frustrace

Frustraci chápeme jako určité znemožnění dosáhnout uspokojení některé z důležitých potřeb. Je nutno mít na zřeteli, že vějíř důležitých potřeb je rozmanitý a zcela jistě subjektivní- co je důležité pro jednoho, nemusí být nutně důležité pro druhého. Frustrace je jakási „ztráta“ naděje na uspokojení. *„Tato situace vyvolává prožitek zklamání a stimuluje reakce zaměřené na vyrovnaní nepříznivé situace. Pozitivní očekávání při jejím vzniku hraje důležitou roli, pokud člověk nic dobrého nečeká, nebývá zklamán. Omezení pozitivního očekávání je proto jednou z běžných obranných reakcí“* (Vágnerová, 2008, s. 49). Nakonečný (1995) popisuje rozdíl mezi vnějšími a vnitřními zdroji frustrace. Jedinec může být frustrován jak vnějšími vlivy (např. reakcemi blízkých lidí, neočekávanými překážkami, chyběním zdroje potenciačního uspokojení), tak vlastními zábrany, příliš vysokými požadavky na sebe sama, nízkým sebehodnocením a slabou sebedůvěrou apod.

Konflikt

Konflikt je srážka dvou protichůdných potřeb, hodnot zájmů či dokonce konflikt dvou sociálních rolí.

Stres

Stres lze chápat jako stav nadměrného zatížení organismu. Při stresu se aktivují obranné mechanismy, které umožňují přežití organismu vystaveného nebezpečí. Kanadský endokrinolog Hans Selye roku 1975 definoval stres a rozdělil ho na eustres a distres.

Eustres je pozitivní zátěž, která v přiměřené míře stimuluje jedince k vyšším nebo lepším výkonům. Distres je nadměrná zátěž, která může osobu poškodit a vyvolat onemocnění či dokonce smrt. Psychickými reakcemi na distres jsou přizpůsobení nebo také úzkost či deprese.

Znaky stresových situací:

- pocit neovlivnitelnosti situace
- pocit nepředvídatelnosti vzniku stresové situace
- pocit nezvládnutelnosti situace
- nepříjemný tlak okolí vyžadující mnoho změn

(Atkinsonová a kol., 2003).

Fáze reakce na stres:

Reakce na stres je proces, tedy probíhá ve fázích. Rahe (1995) popisuje 3 fáze, které vedou k zvládnání této situace:

1. fáze: fáze aktivace obranných reakcí a uvědomění si zátěže

Obranné reakce zde dělíme na fyziologické i psychické. Aktivovány jsou v této fázi obě.

2. fáze: Fáze hledání účelných strategií

Jedinec hledá možnou strategii, cestu, která by mohla vést ke zvládnutí, nebo alespoň ke zmírnění stresu. Důležitý faktor v této fázi je vlastní pocit jedince- pokud má pocit, že situaci může nějak ovlivnit a zátěž zvládne, jeho fyziologické i psychické funkce se vrátí do normálu. V opačném případě (pokud situaci dlouhodobě nezvládá), nastupuje další fáze.

3. fáze: fáze rozvoje stresem podmíněných poruch

V této fázi dochází k selhání obranných (fyziologických a psychických) obranných reakcí. Nastupují trvalé potíže, například psychosomatické poruchy.

Trauma

„Psychické trauma lze definovat jako náhle vzniklou situaci, která má pro jedince výrazně negativní význam, vede k určitému poškození nebo ztrátě. Projeví se především potížemi v emoční oblasti, traumatizovaný člověk ztrácí pocit jistoty a bezpečí, prožívá úzkost, která je vyjádřením jeho obav do budoucnosti... Trauma ovlivňuje rovněž uvažování takto postiženého jedince, narušuje jeho objektivitu. Může se stát nekritickým a nesoudným, ovlivněným především svými citovými prožitky. Uvedené změny se projev i v chování, které bude zaměřeno na únik před další potenciální traumatizací (člověk se bude izolovat), nebo bude útočné a agresivní“ (Vágnerová, 2008, s. 52).

V důsledku prožití traumatu může vzniknout posttraumatická stresová porucha.

Krize

Krizí nazýváme narušení psychické rovnováhy člověka, které přichází v důsledku náhlého vyhocení situace nebo naopak dlouhodobé kumulace problémů. Krizi lze chápat i jako jakýsi podnět k nutné změně. Je-li člověk v krizi, objevuje se pocit nejistoty, silná tenze, úzkost a další negativní citové prožitky. Mění se hodnocení vlastní celkové situace a mění se i jednání. To může být utlumené, nebo naopak impulzivní, zkratkovité. Krize může mít i pozitivní význam (viz výše- podnět ke změně, dalšímu vývoji), ne však ve všech případech.

Deprivace

Deprivací rozumíme stav, kdy je některá z obecně důležitých potřeb nenasycena dostatečně. Jako obecně důležité potřeby chápeme potřeby biologické (strava, spánek, příjem tekutin atp.) a potřeby psychosociální (potřeba lásky a bezpečí, potřeba jistoty, přijetí atp.). Dlouhodobá deprivace může vést k velmi vážným následkům, negativně ovlivňuje psychický vývoj člověka, především objevuje-li se deprivace v raném věku.

6 MORÁLKA

Morálka (z latinského slova *moralis*, od *mos*, *morés*, což znamená mrav, zvyk nebo obyčej) definujeme jako soubor hodnot, norem a vzorů chování, které jsou určeny danou společností a její kulturou. Morálka má tedy vliv na vztahy ve společnosti (mezi jednotlivci i skupinami).

Švýcarský filozof, přírodovědec a vývojový psycholog Jean Piaget se dlouhodobě zabýval mj. teorií kognitivního vývoje. Na tu navázal americký psycholog Lawrence Kohlberg se svým studiem morálního vývoje.

Kohlberg definuje 6 stádií morálního usuzování, které jsou rozděleny do 3 kategorií:

1. úroveň: prekonvenční morálka

1. stadium: orientace na trest, dítě poslouchá příkazy, aby se vyhnul potrestání

2. stadium: orientace na odměnu- dítě se přizpůsobuje, aby získalo odměnu

2. úroveň: konvenční morálka

3. stadium: orientace na to být hodným dítětem- dítě se přizpůsobuje, aby se vyhnulo nesouhlasu ze strany druhých

4. stadium -orientace na autoritu- dodržuje zákony a pravidla, aby se vyhnul odsouzení od druhých a vzniku vlastních pocitů viny

3. úroveň: postkonvenční morálka

5. stadium: orientace na společenskou smlouvu- dítě jedná podle principů obecně uznávaných

6. stadium: orientace na univerzální etiku- dítě jedná podle samostatně zvolených etických principů (např. spravedlnost) aby zabránil odsouzení sebe samého.

(in Sheehy, 2005).

7 NEDOSTATEČNÝ POCIT VLASTNÍ HODNOTY

Nedostatečný pocit vlastní hodnoty způsobuje v člověku pocit, že není šťastný. Tento pocit může vést k úzkostným poruchám, depresím, psychosomatickým onemocněním a dalším onemocněním.

Německý psychoterapeut Heinz-Peter Röhr popisuje takzvané „tajné programy“, které mají lidé v sobě a které jsou pro ně škodlivé a ztěžují jim léčbu svého psychického zdraví. Ty v nás působí a ovlivňují nás na nevědomé bázi. Opakovaně nás zavádějí do „slepých uliček“ a činí nás nešťastnými. Tyto programy jsou v nás uloženy tak, že se nedají jednoduše odstranit, nutná je dlouhodobá psychoterapie.

„Většina lidí se vědomě i nevědomky snaží skrývat svůj vnitřně pociťovaný nedostatek. Stydí se za svou nedostatečnost v tom či onom. Hlubinný psycholog C. G. Jung mluví o tom, že každý člověk v sobě nosí svůj stín. Ten stín se nehodí k osobnosti, jíž bychom chtěli být...“ (Röhr, 2013, s. 18-19).

Souhlasíme s Röhrem, podle něhož jsou všichni lidé stejně hodnotní, tedy každý může mít silný pocit vlastní hodnoty. Brání-li nám v tom něco, jsou to právě ony negativní tajné programy, které v nás působí od raného dětství.

Dokud nezjistíme, jaký je náš tajný program a nezměníme ho, nemůžeme získat pozitivní pocit vlastní hodnoty.

8 SOCIÁLNĚ-AKTIVIZAČNÍ SLUŽBA PRO RODINY S DĚTMI (SAS)

8.1 Vysvětlení pojmu SAS a praxe SAS

„Sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi“ bývá označována zkratkou „SAS“ a v některých případech také pojmem „sanace rodiny“. V odborné literatuře i v praxi se můžeme setkat s oběma označeními. Takto aktivizační službu pro rodiny s dětmi definuje a upravuje Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb., konkrétně § 65, odst. 1.: *„Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje“.*

Služba může obsahovat tyto činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

(Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. §65, odst. 2).

Vyjmenované činnosti mohou, avšak nemusí být náplní spolupráce- v sociálních službách bývá kladen důraz na individuální přístup, klient tedy využívá pouze tu část, která je pro něj relevantní a kterou chce.

V Pardubickém kraji nyní fungují tzv. *Regionální karty sociálních služeb*. Ty byly zavedeny v rámci projektu do praxe poskytovatelů sociálních služeb a definují obsah konkrétních služeb podle potřeb uživatelů. Karty mají být jakýmsi podkladem pro zpětné hodnocení efektivity a potřebnosti dané sociální služby. Tyto karty jsou nyní platné (v rámci ČR) v Jihomoravském, Karlovarském a Pardubickém kraji. V Pardubickém kraji se jedná o výstup z veřejné zakázky pojmenované *„Karty sociálních služeb a kritéria financování sociálních služeb“*, který je součástí projektu Pardubického kraje s názvem *„Podpora dostupnosti sociálních služeb a sociální práce v Pardubickém kraji“* a je financován z prostředků Evropského sociálního fondu (konkrétněji *Operační program lidské zdroje a zaměstnanost – OP LZZ*) a státního rozpočtu České republiky (Regionální karty sociálních služeb, Pardubický kraj). *Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LZZ)* si klade za cíl mj. snižování nezaměstnanosti prostřednictvím aktivní politiky trhu práce, profesního vzdělávání a začleňování sociálně vyloučených obyvatel zpět do společnosti, zvyšování kvality veřejné správy a mezinárodní spolupráci v uvedených oblastech (Operační program zaměstnanost).

Karta č. 65 (stejně jako § 65 v Zákoně o sociálních službách 108/2006 Sb.) definuje sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi takto:

„- Služby jsou zaměřeny na posilování kompetencí rodičů či pěstounů a řešení nepříznivé sociální situace rodiny v jejím přirozeném prostředí.

- Služba nabízí podporu a zjišťuje potřeby osob minimálně v rozsahu Regionální karty Pardubického kraje, poskytuje poradenství a odpovídající podporu doplňující přirozené zdroje a veřejné služby v rozsahu, který vyplynul ze zjišťování potřeb.

- Služba má navázanou spolupráci s pracovníky OSPOD, školskými zařízeními, sociálními pracovníky ORP, úřadem práce, majiteli ubytovacích zařízení, návaznými službami a dalšími odborníky dle potřeb dítěte a rodiny (např. dobrovolnická centra)“ (Regionální karty sociálních služeb Pardubický kraj).

Bývá častou praxí, že sociální pracovníci organizace spolupracují s OSPODem- tzn. s místním Orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V dobré praxi může fungovat, že zaměstnanci sociálně-právního orgánu (sociální pracovníci a sociální kurátoři pro děti a mládež) doporučí rodině, kterou má v agendě, možnost spolupráce s některou z neziskových organizací působících v dané lokalitě. Spolupráci vidím přínosnou v tom, že takzvaná „sociálka“ je pro některé občany hrozbou. Zaměstnanci orgánu OSPOD vnímají jako někoho, kdo je neustále kontroluje a snaží se najít chyby. V případě selhání jim potom „odebere“ dítě/ děti z péče. Ačkoliv je toto pouze zažitý stereotyp, přece jen se v České republice nepodařilo pracovníkům OSPODů této nálepky tak úplně zbavit. Naproti tomu pracovník organizace (většinou neziskové) nemá jako prioritní funkci kontrolu, nýbrž pomoc. Organizace pracují na dobrovolné bázi, nedělá tedy žádné „namátkové“ kontroly, je jakousi spíše „pomocnou rukou“. V reálu je potom rozdíl i v časové kapacitě odborníků. Zaměstnanec OSPODu, i kdyby moc chtěl, prostě nemá dostatečnou kapacitu rodině ve své agendě věnovat tolik času, kolik by bylo potřeba na nácvik praktických dovedností, ať se to týká pravidelného hlídání finančního rozpočtu, pravidelná přípravy do školy, doprovázení při hledání a naplňování volného času jinými než rizikovými činnostmi apod.

Dále mohou organizace nabízející sociální službu sanace rodiny spolupracovat například s návaznými službami, se školními psychology nebo preventisty, případně s dalšími odborníky, kteří mají stejné cíle a v rodině nějakým způsobem zasahují (zasahovali) např. dětský lékař, psychiatr,

etoped, pracovníci středisek výchovné péče, diagnostických ústavů, pedagogicko- psychologických poraden atp. Spolupráce s dalšími odborníky či s dalšími členy rodiny, kteří by mohli být nápomocni (často to bývají prarodiče), probíhá samozřejmě pouze za souhlasu klienta služby. Klientem služby je vnímána ta osoba, se kterou je uzavřena „smlouva o spolupráci“- čímž se rozumí plnoletá osoba, která má v péči 1 nebo více nezletilých dětí. Popř. osoba, která je rodičem, avšak momentálně nemá své dítě v péči- tím rozumíme například matku, jejíž děti jsou umístěny v dětském domově a ve spolupráci se sociálními pracovníky se matka učí a připravuje na to, aby mohla získat své děti zpět do péče a situaci dlouhodobě zvládala.

8.2 Obecní zásady a pravidla poskytování sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Každá sociální služba má své obecné zásady a pravidla. Zásady a pravidla sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi může každá organizace nabízející tuto službu definovat jinými slovy, avšak obsah zůstává totožný.

Zásady poskytování SAS:

- služba je poskytována na základě dobrovolného rozhodnutí klientů
- není přebírána odpovědnost za výchovu dítěte, ani není snaha rodině vnutit „jediný správný postup“ – kladen důraz na individuální přístup a individuální cestu každé rodiny k cíli
- služba je klientům poskytována bezplatně
- podporování klientů v aktivním přístupu k řešení jejich situace

Příklady možné spolupráce v rámci SAS:

- nevhodná bytová situace, náhlá ztráta bydlení
- finanční problémy a zadluženost
- nedostatek zkušeností či dovedností v oblasti péče o dítě; nedostatečná podpora v okolí rodiny
- nejistota v oblasti výchovy, potíže ve škole
- potřeba podpory a doprovázení při styku s úřady, s institucemi, se školou
- příprava na návrat dítěte zpět do péče rodičů

Obecná pravidla návaznosti poskytované sociální služby na další dostupné zdroje:

- sociální služba nenahrazuje běžně dostupné veřejné služby, naopak se snaží vytvářet příležitosti, aby osoba mohla takové služby využívat,
- sociální služba zprostředkovává klientovi služby jiných fyzických a právnických osob podle jejich individuálně určených potřeb,
- sociální služba podporuje klienty v kontaktech a vztazích s přirozeným sociálním prostředím; v případě konfliktu klienta v těchto vztazích poskytovatel zachovává neutrální postoj.

8.3 Konkrétní neziskové organizace poskytující SAS v Pardubickém kraji:

V Pardubickém kraji momentálně poskytují sociálně-aktivizační službu pro rodiny s dětmi tyto organizace:

- **ABATAB, spolek pro péči o rodinu** (Pardubice)
- **Amalthea, z. s.** (pobočka Chrudim a Ústí nad Orlicí)
- **Bonanza Vendolí, z. ú.** (se sídlem ve Svitavách)
- **DaR- Centrum pro dítě a rodinu, o. p. s.** (sídlem v Pardubicích)
- **Charita** (Charita Pardubice, Charita Přelouč, Charita Polička)
- **Dětský domov Holice**, konkrétně sociálně aktivizační služba nazývaná „*Spolu!*“
- **Šance pro tebe, z. s.** (sídlem v Chrudimi).

Pro specifické klienty jsou v Pardubickém kraji dostupné ještě tyto organizace:

Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s. - služba je poskytována rodinám s dětmi se sluchovým postižením ve věku do 18 let.

Most pro, o. p. s. - služba je poskytována rodinám cizinců s dětmi od 0 - 18 let.

Rodinné integrační centrum, o. s. - nabízí mj. sociálně-aktivizační službu pro rodiny s dětmi s PAS (poruchou autistického spektra) ve věku od 8 do dovršených 18 let

(Registr poskytovatelů sociálních služeb, MPSV).

9 PARDUBICKÝ KRAJ

Pardubický kraj je vyšší územně samosprávný celek, hlavním centrem jsou Pardubice. Kraj je tvořen **4 okresy - Chrudim, Pardubice, Svitavy a Ústí nad Orlicí**. Území kraje spadá z převážné části do východních Čech, okolím Svitav a Moravské Třebové však zasahuje i na historické území Moravy. Svou rozlohou 4 519 km² (5,7 % rozlohy ČR) je Pardubický kraj pátým nejmenším krajem ČR.

Pardubický kraj se vyznačuje rozmanitostí přírodních podmínek; rovnoměrné není osídlení ani rozmístění průmyslové a zemědělské výroby, a proto je **rozdílná i kvalita životního prostředí**. V Pardubické aglomeraci je stupeň poškození životního prostředí zejména chemickým průmyslem a energetikou jeden z největších v rámci ČR (Paramo, Synthesia, elektrárny Opatovice a Chvaletice).

K 31. 12. 2017 v kraji žilo 518 337 obyvatel, což představuje **4,9 % celkového počtu obyvatel ČR**. Nejlidnatějším okresem Pardubického kraje je okres Pardubice, následují okresy Ústí nad Orlicí, Svitavy a Chrudim. Z hlediska věkové struktury obyvatelstva lze v roce 2017 proti roku předchozímu sledovat pokračující pokles počtu obyvatel ve věkové skupině 15–64 let (oproti roku 2016 o 0,7 %), naopak růst byl zaznamenán ve skupině 65letých a starších (o 2,9 %). Počet dětí ve věku 0–14 let je nejvyšší za posledních 15 let. Index stáří (poměr počtu obyvatel 65letých a starších k obyvatelstvu mladšímu 15 let) dosáhl v roce 2017 hodnoty 124,9 (122,5 v roce 2016). Zatímco u žen dosáhl v roce 2017 index stáří hodnoty 147,9, u mužů to bylo pouhých 103,2. Tento rozdíl je způsobený zejména nižším průměrným věkem zemřelých mužů. Průměrný evidenční počet zaměstnanců (přepočtený na plnou pracovní dobu) za rok 2017 činil v kraji 178,1 tisíc osob. Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců (přepočtených) s místem pracoviště v Pardubickém kraji dosáhla v roce 2017 hodnoty 26 586 Kč – 90,1 % úrovně průměrné hrubé měsíční mzdy celé ČR (pátá nejnižší mzda po Karlovarském, Zlínském, Olomouckém a Jihočeském kraji). Z hlediska odvětvového členění byly v mezikrajském srovnání průměrné hrubé měsíční mzdy v roce 2016 v průmyslu čtvrté nejnižší. Podíl nezaměstnaných osob (podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let na obyvatelstvu stejného věku) ke konci roku 2017 činil v kraji 2,83 % (4. nejnižší mezi kraji ČR) a byl o 1,21 procentního bodu nižší než v roce 2016. Nejvyšší nezaměstnanost v kraji je přitom v okrese Svitavy (3,84 %). Počet uchazečů o zaměstnání – 10 152 osob představoval 3,6 % nezaměstnaných ČR. Dosažitelných uchazečů bylo k 31. 12. 2017 v kraji 9 485. Podíl osob ve věku do 25 let na počtu registrovaných uchazečů o zaměstnání v kraji představuje 12,5 %. Méně než polovinu (48,0 %) z počtu nezaměstnaných tvoří ženy; podíl osob se zdravotním postižením na celkovém počtu nezaměstnaných činí 19,6 %. Z hlediska vzdělání bylo nejvíce uchazečů o zaměstnání vyučených (39,5 %) a osob se základním vzděláním (23,1 %). Na

každá dvě pracovní místa v evidenci úřadu práce připadal v kraji v průměru jeden zájemce o práci, u pracovních pozic pro osoby se zdravotním postižením připadali na jedno pracovní místo čtyři uchazeči o zaměstnání.

Několik „nej“- relevantních ke kvalitě života obyvatel Pardubického kraje:

- nejnížší podíl dlouhodobě nezaměstnaných osob (12 měsíců a déle) na obyvatelstvu ve věku 15-64 let
- nejnížší podíl domácností vycházejících s příjmem velmi snadno
- nejnížší průměrná hrubá měsíční mzda obsluhy strojů a zařízení
- druhý nejnížší počet registrovaných trestných činů na 1 000 obyvatel
- třetí nejnížší počet umělých přerušení těhotenství na 100 narozených
- čtvrtý nejnížší počet potratů na 100 narozených dětí
- čtvrtý nejvyšší podíl domácností vycházejících s příjmem s velkými obtížemi

(Data jsou relevantní k datu zveřejnění- 28. 12. 2018, Statistická ročenka Pardubického kraje 2018, ČSÚ).

10 METAANALÝZA VÝZKUMŮ NA VYBRANOU PROBLEMATIKU

Výzkumné studie zahrnuté do metaanalýzy:

Diplomové práce:

KRÁLÍKOVÁ, Božena (2017). *Výchovné styly v rodině a sebeúcta dospívajících dětí* [diplomová práce]. Zlín: Fakulta humanitních studií UTB.

ŘEZNÍČKOVÁ, Andrea (2016). *Seberegulace v sociální oblasti v kontextu zvládnání zátěže, self-esteem a self-efficacy v období pozdní adolescence* [diplomová práce]. Brno: Psychologický ústav MU.

ZÁCHOVÁ, Anna (2015). *Seberegulace v kontextu zvládnání zátěže, self-efficacy a self-esteem u mladých lidí ve vnořující se dospělosti* [diplomová práce]. Brno: Filozofická fakulta MU.

Další výzkumné studie:

ZEMANOVÁ, Vanda, DOLEJŠ Martin (2015). *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Zahraniční studie:

BOOTH, Margaret Zoller, GERARD Jean M. (2011). *Self-esteem and academic achievement: a comparative study of adolescent students in England and the United States*. PMC. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3779915/>, 24. 11. 2018).

Komparace:

Diplomová práce Boženy Králíkové se zabývá výchovnými styly v rodině v aspektu utváření sebeúcty dospívajících dětí. Teoretická část se zabývá analýzou fenoménu sebeúcty dospívajícího dítěte a jejími základními zdroji, oblastí rodiny a oblastí výchovy v rodině. Praktická část si klade za cíl zjistit, jaká je vykazovaná sebeúcta u dospívajících dětí a jaký je převládající styl výchovy v rodinách. Sleduje rozdíly v míře sebeúcty v souvislosti s rodinnými výchovnými styly.

Výzkum byl pojat formou kvantitativního přístupu, metodou dotazníkového šetření. Základní soubor byl tvořen šestnácti školami z okresu Uherské Hradiště. Byly vybrány z rejstříku středních škol kategorie „C“ Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Základní soubor obsahoval jak střední školy a učiliště, tak gymnázia. Náhodným losováním byly vylosovány tři školy. Tento

způsob byl zvolen pro rychlou a snadnou dostupnost dat se snahou být co nejvíce objektivní a nezávislý na subjektivním hodnocení respondentů.

Výzkum neprokázal vztah míry sebeúcty v závislosti na výchovném stylu rodiny, přičemž ve všech polích výchovy vykázali respondenti nadprůměrnou míru sebeúcty. Výzkum prokázal, že mezi používáním tělesných trestů v rodině existují rozdíly dle vzdělání otců, kdy vyučení a vysokoškolsky vzdělaní otcové jsou více netrestajícími rodiči. Prokázal také, že není náhodou, že si respondenti vybírají střední školu, tedy jejich budoucí povolání, sami (35 %). Nejdůvěryhodnější osobou, které se adolescenti svěřují, je kamarád, kamarádka (27 %). Ovšem 18 % adolescentů neuvedlo vůbec nikoho. Četné zastoupení v důvěře dostali i rodiče.

Výzkum v **diplomové práci Andrey Řezníčkové** byl realizován jako parciální součást výzkumného grantového záměru MUNI/A/0838/2013 „Vývoj seberegulace v kontextu zvládnutí zátěže, self-efficacy a self-esteem“, zaměřeného na sledování vývojového trendu seberegulačních mechanismů životního řízení (life management) selekce, optimalizace a kompenzace v období adolescence i dospělosti. Tato práce se zaměřuje pouze na období pozdní adolescence. Ve výzkumu jsou použity dotazníky a Rosenbergova škála.

Respondenty výzkumu byli studenti 1. – 4. ročníku středních škol a gymnázií. Data byla sebrána na 2 středních školách – v Brně a Uherském Hradišti v prosinci 2014.

Cílem práce bylo zmapovat užívané mechanismy sociální selekce (zvolené i založené na ztrátě), optimalizace a kompenzace jedinců ve vývojové fázi pozdní adolescence. Data pocházela od 665 respondentů. Nejčastěji užívaným mechanismem byla optimalizace. Signifikantní genderové rozdíly se projevily ve strategiích optimalizace a kompenzace, v nichž ženy dosahovaly vyššího skóre. To poukazuje na tendence žen investovat více úsilí do udržování a zachování přátelství. Muži v případě nepříjemností či překážek více inklinují k přehodnocení daného vztahu a jeho případnému nahrazení vztahem jiným. Dalším cílem práce bylo zmapování copingových strategií. Z výzkumu je patrné, že adolescenti nejčastěji užívají aktivní strategie a strategie vyhýbání, méně často rozptylující strategie a nejméně pak strategie hledání opory.

Výzkumný soubor ve výzkumu **diplomové práce Anny Záchové** byl tvořen studenty vysokých škol, kteří byli osloveni prostřednictvím internetu. Podmínkou k zapojení do výzkumu byl věk respondentů v rozmezí 18–29 let a studium nebo čerstvé absolvování (ne déle než 3 měsíce od ukončení vzdělání) na některé z vysokých škol. Výzkumný vzorek tvořilo původně 160 respondentů, dva však byli z výzkumu vyloučeni z důvodu nevyhovujícího věku nebo opakujících se odpovědí.

Ve výzkumu Záchová využívá český překlad dotazníku selekce, optimalizace a kompenzace (SOC) pro akademickou a sociální oblast (Geldhof, Little & Hawley, 2012) pro zjišťování seberegulačních

strategií selekce, optimalizace a kompenzace. Pro zjišťování copingových strategií v našem výzkumu využívá zkrácenou verzi inventáře strategií zvládnání od autorů Tobina, Holroyda, Reynoldse a Wigalové (Coping Strategies Inventory – CSI; Tobin et al., 1989), dotazník IDEA, škálu generalizovaného pocitu vlastní účinnosti (GSES) a Rosenbergovu škálu sebehodnocení (RSES).

Zajímavý je výzkum Vandy Zemanové a Martina Dolejše nazvaný *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Dotazovanou skupinou byli žáci 8. a 9. tříd základních škol a žáci 1. a 2. ročníků středních škol. Bylo rozesláno 570 dotazníků, návratnost 499. Respondenti byli zastoupeni ze všech krajů ČR. Ve výzkumu byla použita Škála životní spokojenosti dětí (SWLS- C) a Rosenbergova škála sebehodnocení (RSES).

Výzkum Margaret Zoller Booth a Jeana M. Gerarda se zabýval sebeúctou a úspěchem ve vzdělání. Komparativní studie zjišťuje korelaci mezi mírou sebeúcty a mírou dosaženého úspěchu ve vzdělání u adolescentů- dospívajících studentů- v Anglii a USA. Ve výzkumu bylo použito vícero metod sběru dat, v kvantitativním výzkumu bylo využito Rosenbergovy škály, v kvalitativním interview. U britských i amerických žáků výsledky prokázaly, že pokles sebeúcty souvisí s několika indikátory akademického úspěchu v pozdějších ročnících. Výzkum také ukazuje, že matematika má souvislý vztah se sebeúctou v obou zemích.

Vybrané výzkumy ukazují, že jedinci s vyšší mírou sociální seberegulace umějí lépe pečovat o sociální vztahy, které významně ovlivňují sebehodnocení jedince. Dále výsledky ukazují, že self-esteem a self-efficacy poměrně výrazně souvisí s odklonovými strategiemi zvládnání a to tak, že čím nižší úroveň self-esteem a self-efficacy mladí lidé dosáhli, tím častěji volili neadaptivní způsoby zvládnání situace. Naopak vyšší míra self-esteem a self-efficacy pozitivně souvisí se seberegulačními strategiemi jako je optimalizace a zvolená selekce.

Ve výzkumech bylo mimo jiné zjištěno, že vysoká míra rizikového chování zkoumaných osob má vliv na jejich životní spokojenost. Jak jsou jedinci v životě spokojeni, má vliv na jejich globální vztah k sobě samým. Spokojení jedinci se vyznačují vysokou mírou sebeúcty a mají pozitivní vztah k sobě samým.

Shrnutí metaanalýzy:

Mezi českými diplomovými pracemi se dá najít hodně výzkumů, které zkoumají sebeúctu, (sebehodnocení) určité skupiny. Nenašla jsem ale jedinou, která by se zabývala klienty sociálních

služeb. V zahraničních výzkumech bývá posledních cca 15- 20 let také sebeúcta předmětem zájmu výzkumu. Často se jedná o longitudinální výzkumy. Samotný pojem „self-esteem“ je někdy překládán do českého jazyka jako pojem „sebeúcta“, v některých textech jako „sebehodnocení“.

Mě osobně téma velmi zajímá, domnívám se (a studium odborné literatury mě v tom jen utvrzuje), že naše sebeúcta k sobě samému má vliv i na naše další jednání a prožívání. Při komparaci výzkumů bylo zajímavé zjistit, že všichni používají kvantitativní výzkum (v jednom případě kombinace kvantitativního a kvalitativního. Mrzí mě však, že mezi českými odbornými výzkumy jsem našla pouze jediný, který se tématu věnuje.

11 PRAKTICKÁ ČÁST

11.1 Výzkumný design

Na základě stanoveného cíle jsme pro jeho ověření zvolili kvantitativní výzkumný design, který byl realizován pomocí dotazníkového šetření.

11.2 Metoda

Pro výzkum byla sestavena testová baterie, která mapovala základní demografické údaje o respondentech- jejich věk, pohlaví, stupeň nejvyššího dosaženého dokončeného vzdělání, dále jejich pozici na trhu práce (krátkodobě zaměstnaní, dlouhodobě zaměstnaní, krátkodobě nezaměstnaní, dlouhodobě nezaměstnaní) a název organizace, se kterou spolupracují. Dále obsahovala Rosenbergovu škálu sebehodnocení (Rosenberg, 1965) a uzavřené a otevřené otázky týkající se jejich života, života jejich dětí, jejich hodnot, trávení volného času a jejich vztahů (partnerství, rodiče, přátelé). Jako zajímavost byl dotazník doplněn otevřenou otázkou, která se ptá na (definici) význam morálky a sebeúcty.

Pro analýzu dat byla použita Rosenbergova škála a její doporučené vypočtení, dale metoda váženého aritmetického průměru. Vážený průměr poskytuje charakteristiku statistického výběrového souboru v případě, že hodnoty v souboru mají různou váhu (významnost). Výsledky vážených průměrů byly zaokrouhleny vždy na 2 desetinná místa.

11.3 Základní výzkumná otázka

Liší se v Pardubickém kraji sebeúcta klientů sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a občanů stejného kraje, kteří nejsou klienty těchto služeb v Pardubickém kraji?

11.4 Nulová hypotéza

V Pardubickém kraji se sebeúcta klientů sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a občanů stejného kraje, kteří nejsou klienty těchto služeb, významně neliší.

11.5 Alternativní hypotéza

V Pardubickém kraji je sebeúcta klientů sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi významně nižší než u občanů stejného kraje, kteří nejsou klienty těchto služeb.

11.6 Otázky v dotazníku dle Rosenbergovy škály, která je používána při zjišťování sebeúcty:

1. Celkově jsem sám se sebou spokojen.
2. Někdy si myslím, že nejsem vůbec v ničem dobrý.
3. Mám pocit, že mám řadu dobrých kvalit.
4. Jsem schopen dělat věci tak dobře, jako většina ostatních lidí.
5. Mám pocit, že nemám moc na co být pyšný.
6. Rozhodně se občas cítím zbytečně
7. Cítím, že jsem člověk, který stojí za to, přinejmenším ve stejné rovině s ostatními.
8. Přejí si, aby mě ostatní více respektovali.
9. Celkem vzato inklinuji k pocitu, že jsem selhal.
10. Zaujímám k sobě pozitivní postoj.

11.7 Další výzkumné otázky

Dotazovaní klienti sociálně- aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi- skupina 1

Dotazovaní neklienti – skupina 2

Jaká je míra nejvyššího dosaženého vzdělání respondentů ve skupině 1?

Jaká je nejčastější pozice respondentů na trhu práce ve skupině 1?

Jaká je celková míra spokojenosti respondentů s vlastní osobou ve skupině 1?

Co dělá ostatní lidi šťastné podle respondentů skupiny 1?

Znají respondenti ve skupině 1 své dobré vlastnosti?

Znají respondenti ve skupině 1 své špatné vlastnosti?

Mají respondenti ve skupině 1 kamaráda, který pomůže, když potřebují?

Mají respondenti ve skupině 1 kamaráda, kterému pomohou, když potřebuje?

Mohou se respondenti ve skupině 1 spolehnout na svou rodinu, když je jim nejhůř?

Domnívají se respondenti skupiny 1, že je život spravedlivý?

Domnívají se respondenti skupiny 1, že mohou ovlivnit svůj život?

Co se líbí respondentům skupiny 1 na vlastním vzhledu?

V jaké činnosti jsou respondenti skupiny 1 dobří podle jejich vlastního mínění?

Co podle respondentů skupiny 1 znamená pojem „morálka“?

Co podle respondentů skupiny 1 znamená pojem „sebeúcta“?

Liší se významně odpovědi na předchozí otázky u skupiny 1 a 2?

11.8 Rosenbergova škála sebehodnocení (Self-Esteem Scale)

Rosenberg self-esteem scale (RSES) – je stupnice, kterou vyvinul sociolog Morris Rosenberg. PhDr. Rosenberg byl profesorem sociologie na Univerzitě v Marylandu od roku 1975 až do své smrti v roce 1992. Působil také na Cornellově univerzitě a v Americkém národním institutu duševního zdraví (NIMH). Škála byla R. Rosenbergem vytvořena již v roce 1965, ale pro českou populaci byla upravena v roce 1994 M. Blatným a L. Oseckou (1994). Jedná se o dotazník s deseti otázkami, ve kterém respondenti hodnotí výroky na čtyřbodové škále (zcela souhlasím, souhlasím, nesouhlasím, zcela nesouhlasím). Blatný a Osecká (1997) na základě své analýzy (pomocí faktorové analýzy položek metodou hlavních os s rotací Varimax) dospěli k zjištění, že škála je tvořena dvěma až třemi faktory. Jedná se o faktor tvrzení pozitivních výroků o sobě (ten lze dále rozdělit na tvrzení pozitivních výroků o sobě a srovnání se s ostatními) a faktor popírání negativních výroků. Nicméně Rosenbergova škála hodnocení je stále považována za škálu jednodimenzionální. Reliabilitu této škály posuzovali například Suchá, Dolejš, Skopal a Vavrysová (2015) pomocí Cronbachova koeficientu alfa, jehož hodnota byla 0,82.

RSES je v sociálně-vědeckém výzkumu široce používána, proto jsem se rozhodla, že ji také použiji v mém výzkumu diplomové práce. Respondent vybírá z možností odpovědí „zcela souhlasím“ (strongly agree), „souhlasím“ (agree), „nesouhlasím“ (disagree) a „zcela nesouhlasím“ (strongly disagree). Stupnice používá stupnici 0-40, kde skóre, které je menší než 15, poukazuje na problematickou, tedy výrazně nízkou sebeúctu. Čím vyšší skóre, tím vyšší míra sebeúcty. Dosažené skóre mezi 15 a 25 značí průměrnou sebeúctu.

Otázky 1, 2, 4, 6 a 7 jsou bodovány tímto způsobem:

„zcela souhlasím“ - 3 body

„souhlasím“ - 2 body

„nesouhlasím“ - 1 body

„zcela nesouhlasím“ - 0 bodů

Otázky 3, 5, 8, 9 a 10 jsou bodovány tímto způsobem:

„zcela souhlasím“ - 0 bodů

„souhlasím“ - 1 bod

„nesouhlasím“ - 2 body

„zcela nesouhlasím“ - 3 body

Přesná Rosenbergova škála- viz příloha číslo 1.

Přesná podoba dotazníku- viz příloha číslo 2.

11.9 Sběr dat

Cílovou skupinu pro náš výzkum tvořili klienti sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi v Pardubickém kraji. Osloveny byly všechny organizace, které poskytují sociálně-aktivizační službu pro rodiny s dětmi v Pardubickém kraji, tedy tyto: ABATAB, spolek pro péči o rodinu, Amalthea, z. s., Bonanza Vendolí, z. ú., Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s., DaR- Centrum pro dítě a rodinu, o. p. s., Charita, Dětský domov Holice a Šance pro tebe, z. s., Most pro, o. p. s., Rodinné integrační centrum, o. s. Data se podařilo sesbírat konkrétně v organizacích DaR- Centrum pro dítě a rodinu, o. p. s., Charita Přelouč a Šance pro tebe, z. s. Sběr dat proběhl v lednu a únoru 2019.

Sběr dat proběhl po osobním kontaktu s vedením organizací, v rámci nějž byly předány dotazníky a vysvětlen důvod a cíl výzkumu. Dotazníky byly klientům sociálních služeb předávány přímo jejich klíčovým sociálním pracovníkem, ke kterému mají důvěru. Dotazník vyplňoval každý respondent sám, v soukromí. Během dotazníkového šetření byla zajištěna anonymita respondentů a dodrženy náležitosti etiky výzkumu – všem respondentům byla zaručena anonymita. Všichni respondenti měli možnost kdykoli odstoupit od výzkumu. Před samotnou administrací byl respondentům ve stručnosti představen cíl výzkumu a následně byli požádáni o spolupráci sociálním pracovníkem. Při každém zadávání byly použity shodné instrukce. V případě dotazů byl po celou dobu testování k dispozici zaškolený sociální pracovník. Výsledky výzkumu a jejich interpretace budou po zpracování dat následně předány spolupracujícím organizacím na setkání sociálních pracovníků sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi v Pardubickém kraji, které probíhá pravidelně 4x ročně a tentokrát se uskuteční 12. dubna 2019 v organizaci Bonanza Vendolí, z. ú. Těchto setkání bývám pravidelně účastníkem, jelikož jsem zaměstnána jako sociální pracovník sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi v organizaci DaR- Centrum pro dítě a rodinu, o.p.s.

Dotazníky byli zároveň předávány i skupině 2- tedy lidem, kteří nejsou klienti sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, ale žijí v Pardubickém kraji a mají alespoň jedno dítě. Tato skupina respondentů byla oslovena, jelikož některé výsledky týkající se sebeúcty klientů sociální služby (skupina 1) byly porovnávány s výsledky této skupiny. V tomto případě byla při výběru respondentů použita metoda sněhové koule. Tato metoda je někdy označována jako referenční výběr a patří mezi nepravděpodobnostní výběry, při kterém nemají všichni jedinci stejnou šanci být vybráni do výběrového souboru. Tato metoda byla zvolena zcela přirozeně, sama matkou nejsem, oslovila jsem své blízké, kteří splňovali kritéria (alespoň jedno dítě, bydliště v Pardubickém kraji) a ti mi poté pomohli oslovit další potencionální respondenty.

11.10 Popis výzkumného souboru

V rámci výzkumu bylo sesbíráno 68 dotazníků od respondentů skupiny 1, z nichž bylo 6 vyřazeno. Vyřazeny byly z toho důvodu, jelikož byly téměř prázdné. V několika dotaznících chybí odpovědi na 1- 2 položky. Takové dotazníky byly do výzkumu zařazeny a analyzovaly se pouze otázky, na které respondent odpověděl. Finální výzkumný soubor tvoří 62 respondentů, z toho bylo 47 (75,806 %) žen a 15 (24,194 %) mužů. Na první pohled je jasné viditelné, že ¾ výběrového souboru jsou ženy- to ovšem jen potvrzuje realitu, že klienty sociální služby tohoto typu bývají ženy- ženy většinou přichází do organizace se zakázkou, na které chtějí spolupracovat, ať už se týká výchovy dětí či zlepšení jejich sociální situace.

Výzkumný vzorek se nacházel ve věkovém rozpětí 25 – 52 let, průměrný věk respondentů byl 36, 75 let.

Ve druhé skupině bylo sesbíráno 62 dotazníků. Získat vyplněné dotazníky od této skupiny nečinilo potíže, cílem bylo získat přesně ten počet, kolik relevantních dotazníků bylo získáno od skupiny 1. Druhý soubor je složen dle pohlaví takto: 45 žen (72, 580%) žen a 17 (27,420%) mužů. Výzkumný vzorek se nacházel ve věkovém rozpětí 26 – 46 let, průměrný věk respondentů byl 37, 17 let.

12 VÝSLEDKY A JEJICH INTERPRETACE

12.1 Základní údaje o výběrovém souboru

Tato kapitola slouží k popisu výzkumného souboru z hlediska různých charakteristik a také k analýze a interpretaci získaných dat. Jak ukazuje Tabulka 1, pouze 4,84 % má nedokončené základní vzdělání. Oproti tomu více než polovina (54,84 %) uzavřela své studium po ukončení základní školy. Střední školu bez maturity absolvovalo 33,87 % respondentů. 6,45 % vystudovalo střední školu s maturitou, vyšší stupeň vzdělání nedokončil z oslovených respondentů nikdo.

Tabulka 1 - Dosažené vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	N	%
Nedokončené základní vzdělání	3	4,84
Dokončené základní vzdělání	34	54,84
Střední škola bez maturity	21	33,87
Střední škola s maturitou	4	6,45
Vyšší odborná škola	0	0
Vysoká škola, bc. stupeň	0	0
Vysoká škola, mgr. stupeň a vyšší	0	0
Celkem	62	100

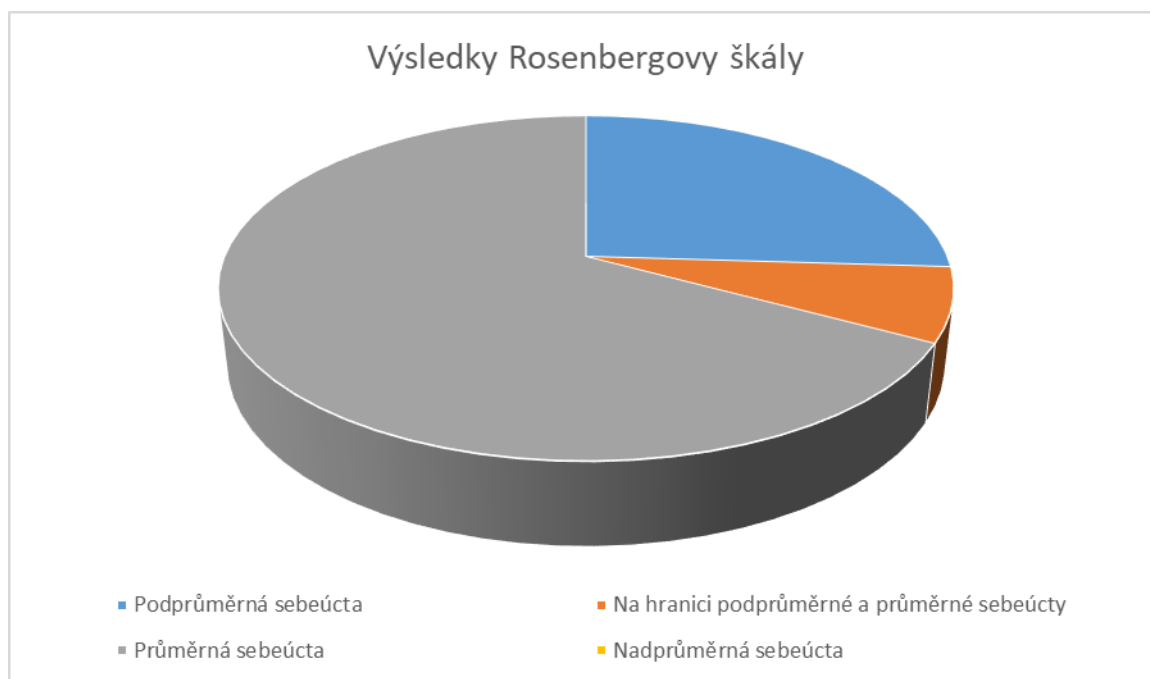
Tabulka 2 popisuje pozici na trhu práce- je-li respondent zaměstnán a je-li to dlouhodobý či krátkodobý stav. Nejvíce respondentů našeho výběrového souboru je dlouhodobě nezaměstnaných- až 51,61 %. Druhou nejvíce zastoupenou pozicí na trhu práce v našem výběrovém souboru je krátkodobá nezaměstnanost- 20,97 %. Následuje krátkodobá zaměstnanost- 16,13 % respondentů. Dlouhodobě zaměstnaných je 7 respondentů, tedy 11,29 %.

Tabulka 2 - Pozice na trhu práce

Pozice na trhu práce	N	%
Krátkodobě zaměstnaní	10	16,13
Dlouhodobě zaměstnaní	7	11,29
Krátkodobě nezaměstnaní	13	20,97
Dlouhodobě nezaměstnaní	32	51,61
Celkem	62	100

Rosenbergova škála sebehodnocení (Self-Esteem Scale)

Vypočítali jsme Rosenbergovu škálu sebehodnocení pro každého respondenta zvlášť. Respondentů, kteří byli v pásmu průměrné sebeúcty, bylo nejvíce- 31. Pod spodní hranicí jich bylo 19. Na hranici mezi průměrnou a podprůměrnou sebeúctou potom 12. V pásmu nadprůměrné sebeúcty se neobjevil ani jeden respondent.

Graf 1 - Výsledky Rosenbergovy škály sebehodnocení

12.2 Další získaná data a jejich interpretace

Tabulka 3 popisuje celkovou spokojenost respondentů obou skupin. Cílem bylo zjistit, jak souhlasí s výrokem „celkově jsem sám se sebou spokojen“ klienti sociální služby a druhá skupina. Ačkoliv je u obou skupin nejvíce zastoupena odpověď „souhlasím“, přece jen je mezi skupinou 1 a 2 rozdíl. Zatímco u první skupiny respondentů (klienti sociální služby) je se sebou celkově spokojeno 75 % (součet odpovědí „rozhodně souhlasím“ a „souhlasím“) u skupiny 2 to jsou téměř všichni – přes 98 % odpovědí bylo zaškrtnuto v kolonce „rozhodně souhlasím“ a „souhlasím“. Pouze jeden respondent ze skupiny odpověděl, že se sebou není celkově spokojen a to byla žena, dlouhodobě zaměstnaná, absolventka střední školy s maturitou.

Vážený průměr pro výrok: „celkově jsem sám se sebou spokojen“, kde byla určena váha kategorií takto: zcela souhlasím: 4, souhlasím: 3, nesouhlasím: 2, zcela nesouhlasím: 1, ukázal pro skupinu 1

výpočet 18,00. Pro skupinu 2 pak 20,10. Výpočty vážených průměrů ukazují, že celkově jsou se sebou spokojeni více respondenti druhého výběrového souboru, tedy neklíenti sociálních služeb. Výsledky však mohou potvrdovat i tvrzení, ze kterého kromě jiných vycházíme- že výše sebeúcty nemusí záviset na tom, z jakého sociálního prostředí respondent pochází.

Tabulka 3 - Celková spokojenost

Celková spokojenost	Skupina 1- N	Skupina 1- %	Skupina 2- N	Skupina 2- %
Rozhodně souhlasím	15	24,22	17	27,42
Souhlasím	32	51,61	44	70,97
Nesouhlasím	9	14,50	0	0
Rozhodně nesouhlasím	6	9,67	1	1,61
Celkem	62	100	62	100

Tabulka 4 popisuje názory respondentů, co podle nich dělá ostatní lidi šťastné. Respondenti odpovídali na otevřenou otázku, v zadání byli upozorněni, aby vypsali tři věci, které dělá lidi šťastné. Odpovědi byli následně zařazeny do těchto kódů:

1. děti
2. peníze
3. stabilní a klidné zázemí
4. přátelé
5. volnočasové aktivity
6. zaměstnání
7. zdraví
8. partnerská láska
88. další
99. bez odpovědi

Vypsát alespoň jednu odpověď na otázku, co dělá lidi šťastné, neumělo ze skupiny 1 sedmnáct respondentů. Další 2 respondenti vyjmenovali pouze položky dvě. „Peníze“ se v odpovědích

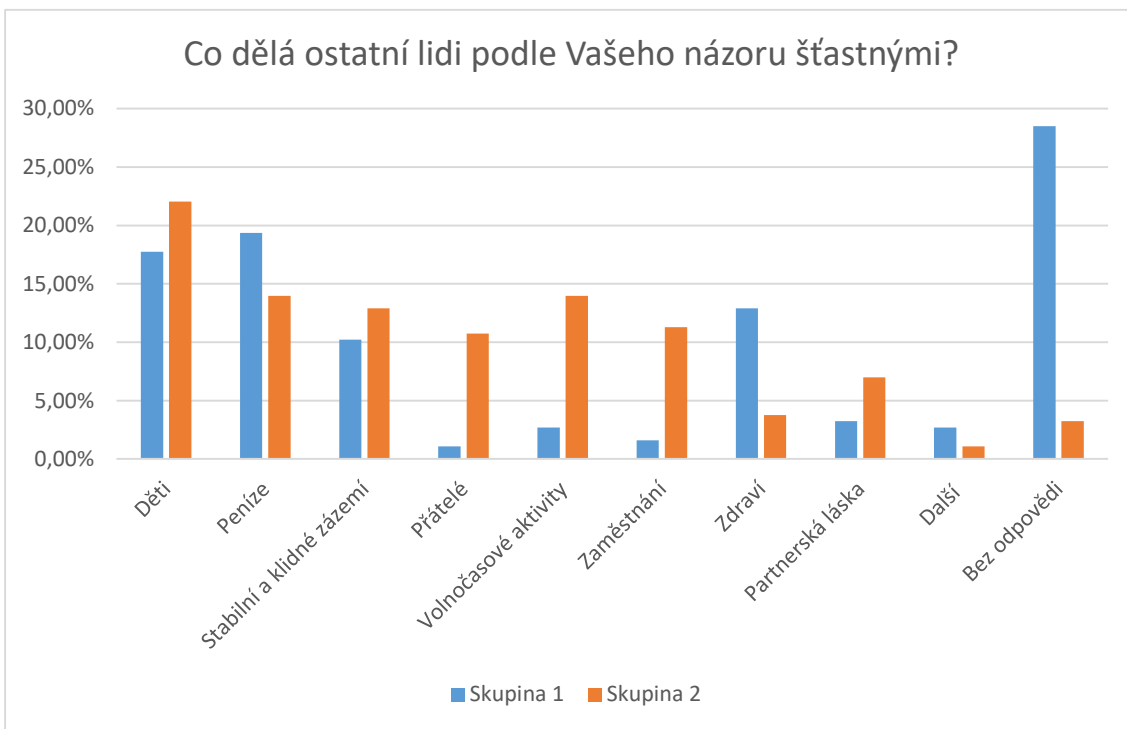
vyskytly nejvíce- 36x. „Děti“ se v odpovědích vyskytly téměř ve stejném množství- 33x. Další nejčastější položkou bylo „zdraví“, objevilo se 24x. „Stabilní a klidné zázemí“ se objevilo v odpovědích 19x. Méně byly zastoupeny položky „partnerská láska“ (6x) a „volnočasové aktivity“ (5x). Významný byl počet u položky „přátelé“- objevil se ve skupině 1 pouze 2x.

Množství položek u jednotlivých odpovědí ve skupině 2 bylo významně jiné než u skupiny 1. Vypsát alespoň jednu odpověď na otázku, co dělá lidi šťastné, uměli ze skupiny 2 všichni respondenti. Tři respondenti vyjmenovali pouze jednu položku. „Děti“ se v odpovědích vyskytly nejvíce- 41x. Dalšími nejčastějšími odpověďmi byly „peníze“ a „volnočasové aktivity“, shodně 26 odpovědí. Následovala téměř ve stejném množství položka „stabilní a klidné zázemí“- 24x. Součet odpovědí u položky „přátelé“ byl významně vyšší než u skupiny 1- objevil se 20x. Stejně tak kategorie „zaměstnání“ byl součet rozdílný, u skupiny 2 byl zastoupen 21x. . Méně byly zastoupeny položky „partnerská láska“ (13x) a „zdraví“ (7x).

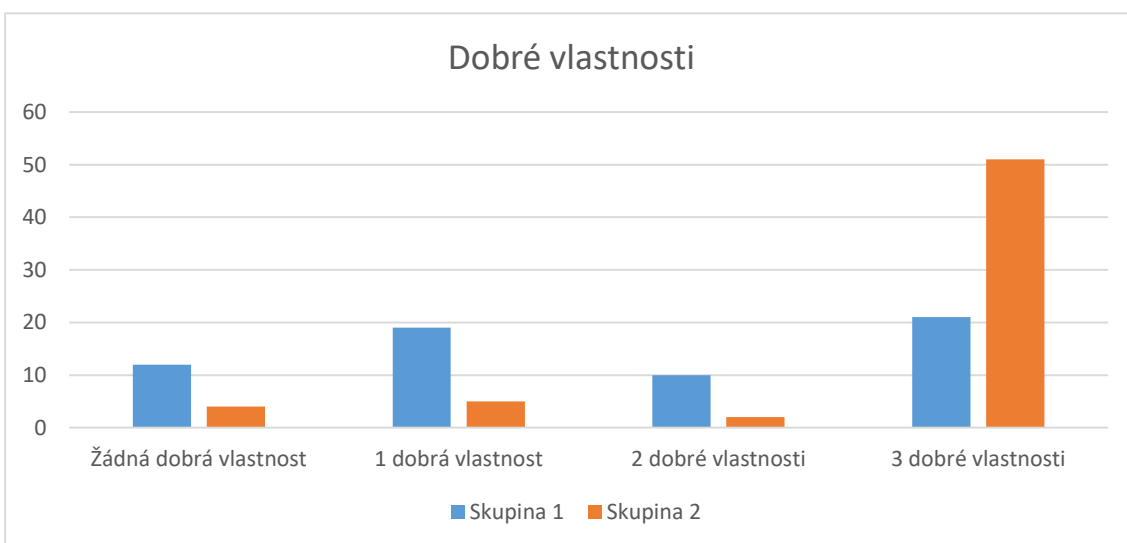
Všechny rozdíly u odpovědí obou skupin znázorňuje Graf 2.

Tabulka 4 - Co dělá ostatní lidi šťastnými?

Co dělá ostatní lidi šťastnými?	Skupina 1- N	Skupina 1- %	Skupina 2- N	Skupina 2- %
Děti	33	17,74	41	22,04
Peníze	36	19,35	26	13,98
Stabilní a klidné zázemí	19	10,22	24	12,90
Přátelé	2	1,08	20	10,75
Volnočasové aktivity	5	2,69	26	13,98
Zaměstnání	3	1,61	21	11,29
Zdraví	24	12,90	7	3,76
Partnerská láska	6	3,23	13	6,99
Další	5	2,69	2	1,08
Bez odpovědi	53	28,49	6	3,23
Celkem	186	100	186	100

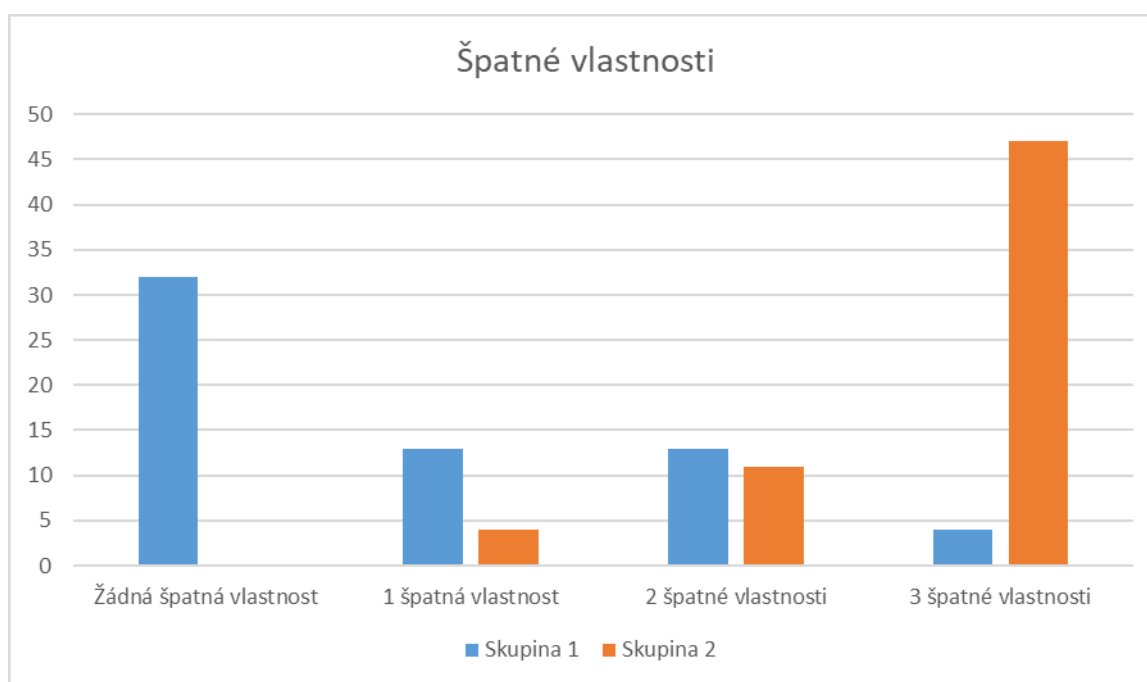
Graf 2 - Co dělá ostatní lidi šťastnými?

Graf 3 - Dobré vlastnosti

Graf 3 ukazuje, kolik respondentů ve skupině 1 a 2 vědělo a zaznamenalo své dobré vlastnosti. V zadání bylo napsáno, aby vypsali tři své dobré vlastnosti. Jsou viditelné rozdíly mezi odpověďmi skupiny 1 a 2. Zatímco skupina 1, tedy klienti sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, často neznali odpověď nebo neuměli vyjmenovat tři vlastnosti, ve kterých jsou dobří, skupina 2 s tímto úkolem takové potíže neměla, své tři dobré vlastnosti znala většina z nich.

Vážený průměr pro zadání, kde měli respondenti uvést tři své dobré vlastnosti, byla určena váha kategorií takto: 3 vypsane vlastnosti: 3, 2 vypsane vlastnosti: 2, 1 vypsana vlastnost: 1, žádná vypsana vlastnost: 0, ukázal pro skupinu 1 výpočet 17,00. Pro skupinu 2 pak 27,33. Výpočty vážených průměrů ukazují významný rozdíl mezi znalostí sebe a svých dobrých vlastností u klientů sociální služby a u oslovených neklentů.

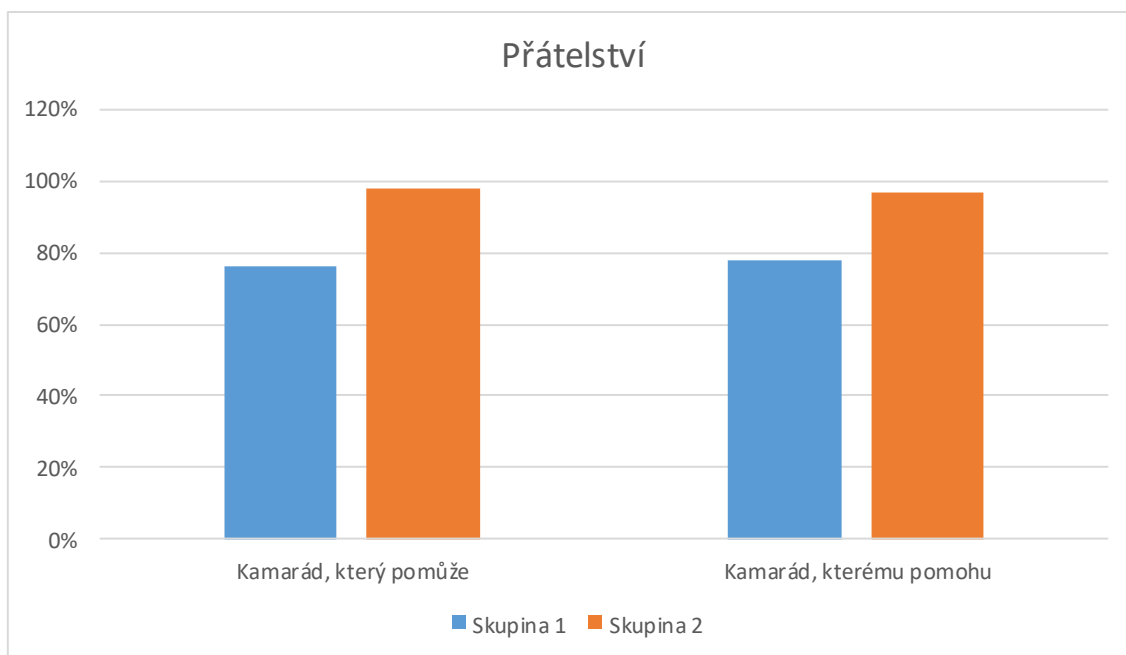
Graf 4 - Špatné vlastnosti

Graf 4 ukazuje, kolik respondentů ve skupině 1 a 2 vědělo a zaznamenalo své špatné vlastnosti. V zadání bylo napsáno, aby vypsali tři své špatné vlastnosti. Jsou viditelné rozdíly mezi odpověďmi skupiny 1 a 2. Zatímco skupina 1, tedy klienti sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, často neznali odpověď nebo neuměli vyjmenovat tři vlastnosti, ve kterých jsou špatní, skupina 2 s tímto úkolem potíže neměla, své tři dobré vlastnosti znala většina z nich a neobjevil se ani jeden respondent této skupiny (skupina 2), který by neznal alespoň jednu svou špatnou vlastnost.

Vážený průměr pro zadání, kde měli respondenti uvést tři své špatné vlastnosti, byla určena váha kategorií totožná jako u předchozího zadání (3 dobré vlastnosti). Váhy jsou nezměněny z toho důvodu, že cílem není zjistit, u jaké skupiny se objevuje více špatných vlastností a tu hodnotit negativně, ale zjistit, jak moc se oslovení respondenti určité skupiny znají a vědí o svých špatných vlastnostech. Vycházíme z předpokladu, že každý jedinec má určité špatné vlastnosti. Váhy jsou tedy takovéto: 3 vypsane vlastnosti: 3, 2 vypsane vlastnosti: 2, 1 vypsana vlastnost: 1, žádná

vypsaná vlastnost: 0. Výpočet ukázal pro skupinu 1 vážený průměr 8,50. Pro skupinu 2 pak 27,83. Výpočty vážených průměrů ukazují ještě větší rozdíl mezi znalostí sebe a svých špatných vlastností u klientů sociální služby a u oslovených neklentů, než u předchozího zadání (3 dobré vlastnosti).

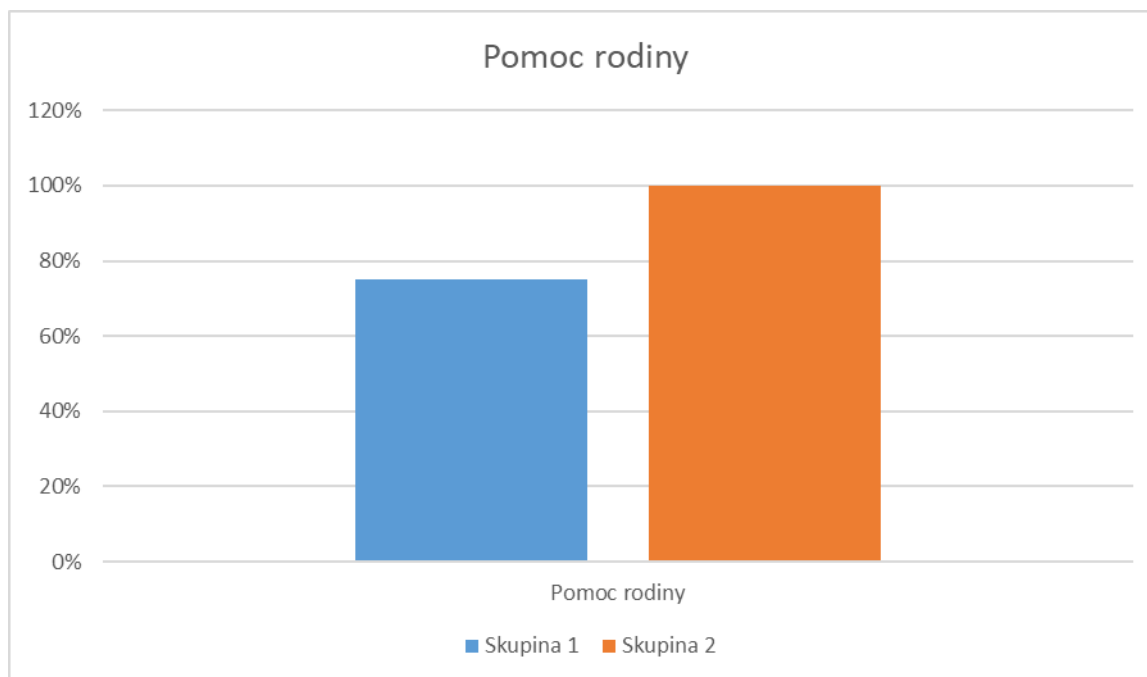
Respondenti ze skupiny 2 si byli vědomi svých špatných vlastností 3x více než respondenti skupiny 1.

Graf 5 - Přátelství

Graf 5 znázorňuje odpovědi respondentů ve skupině 1 a 2 na otázky, zda mají kamaráda, který jim pomůže, když potřebují a zda mají kamaráda, kterému naopak pomohou oni, když potřebuje.

Vážený průměr pro výrok „mám kamaráda, který mi pomůže, když potřebuji,“ kde byla určena váha kategorií takto: zcela souhlasím: 4, souhlasím: 3, nesouhlasím: 2, zcela nesouhlasím: 1, ukázal pro skupinu 1 výpočet 47,00. Pro skupinu 2 pak 61,00. Pro vážený průměr výroku „mám kamaráda, kterému pomohu, když potřebuje,“ byla použita váha totožná. Vážený průměr skupiny 1 ukázal hodnotu 49,00. Pro skupinu 2 pak 61,00. V obou skupinách jsou odpovědi na tyto dvě otázky shodné- téměř stejný počet osob, kteří odpovídali souhlasně na jednu otázku, souhlasili i s druhou. Dále lze data interpretovat způsobem, že ve výběrovém souboru číslo 2 hrají přátelé o něco větší roli v životě než u skupiny číslo 1.

Graf 6 - Pomoc rodiny

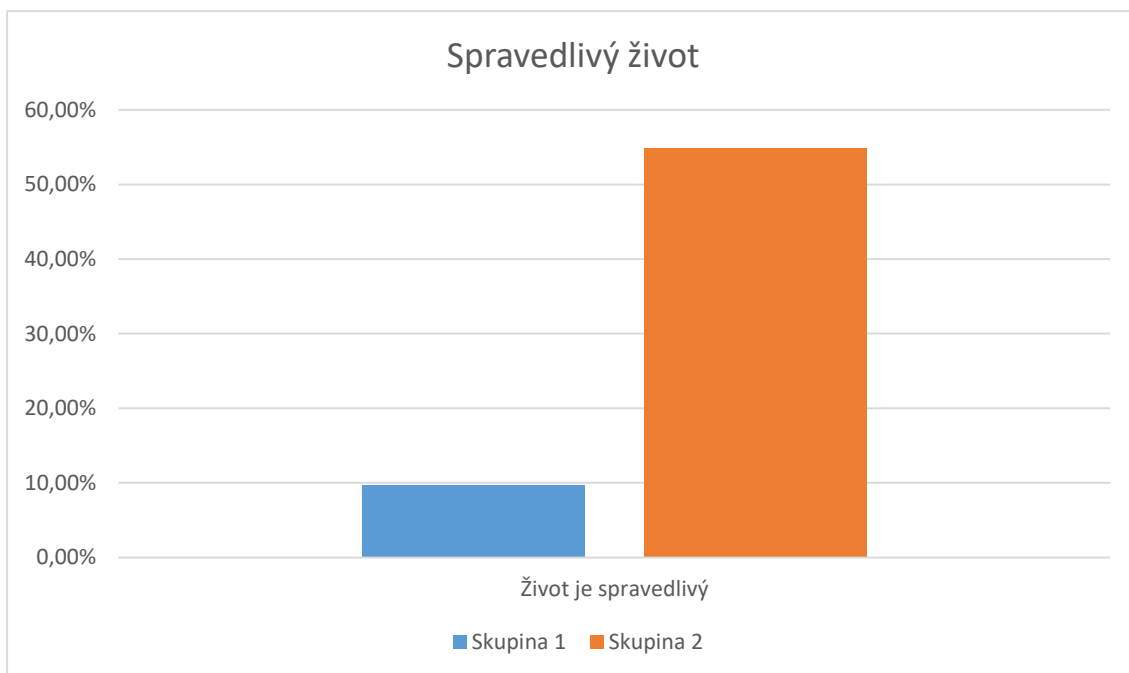
Graf 6 znázorňuje odpovědi respondentů ve skupině 1 a 2 na otázku, zda jim pomůže rodina, když jsou v těžké situaci a potřebují pomoci. Ve skupině 2 nebyl ani jeden člověk, který by odpověděl nesouhlasně- 100% respondent odpovědělo, že když je jim nejhůře, rodina jim pomůže. Ve skupině 1 odpovědělo souhlasně o něco méně respondentů- 75%.

Vážený průměr pro výrok „když je mi nejhůř, pomůže mi rodina,“ kde byla určena váha kategorií takto: zcela souhlasím: 4, souhlasím: 3, nesouhlasím: 2, zcela nesouhlasím: 1, ukázal pro skupinu 1 výpočet 47,00. Pro skupinu 2 pak 62,00. Výpočty vážených průměrů ukazují, že z výběrového souboru skupiny 2 se na rodinu může dle svého mínění spolehnout o necelou třetinu více respondentů. Rodina, která pomůže v těžkých situacích, není vždy u skupiny 1 zárukou.

Zajímavé byly výsledky odpovědí na výrok „život je spravedlivý“. Ze skupiny 1 pouze 6 z 62 respondentů (9,67%) odpovědělo „rozhodně souhlasím“ nebo „souhlasím“. Ze skupiny 2 souhlasně odpovědělo více než polovina respondentů- 34 z 62 (54,84%). Graf 7 znázorňuje počet respondentů, kteří souhlasili, v procentech.

Vážený průměr pro výrok „život je spravedlivý,“ kde byla určena váha kategorií takto: zcela souhlasím: 4, souhlasím: 3, nesouhlasím: 2, zcela nesouhlasím: 1, ukázal pro skupinu 1 výpočet pouze 6,00, pro skupinu 2 pak 34,00. Výpočty vážených průměrů tedy ukazují významný rozdíl. V

porovnání s respondenty skupiny 1 téměř 6x krát více respondentů z řad neklientů sociální služby s výrokem souhlasí.

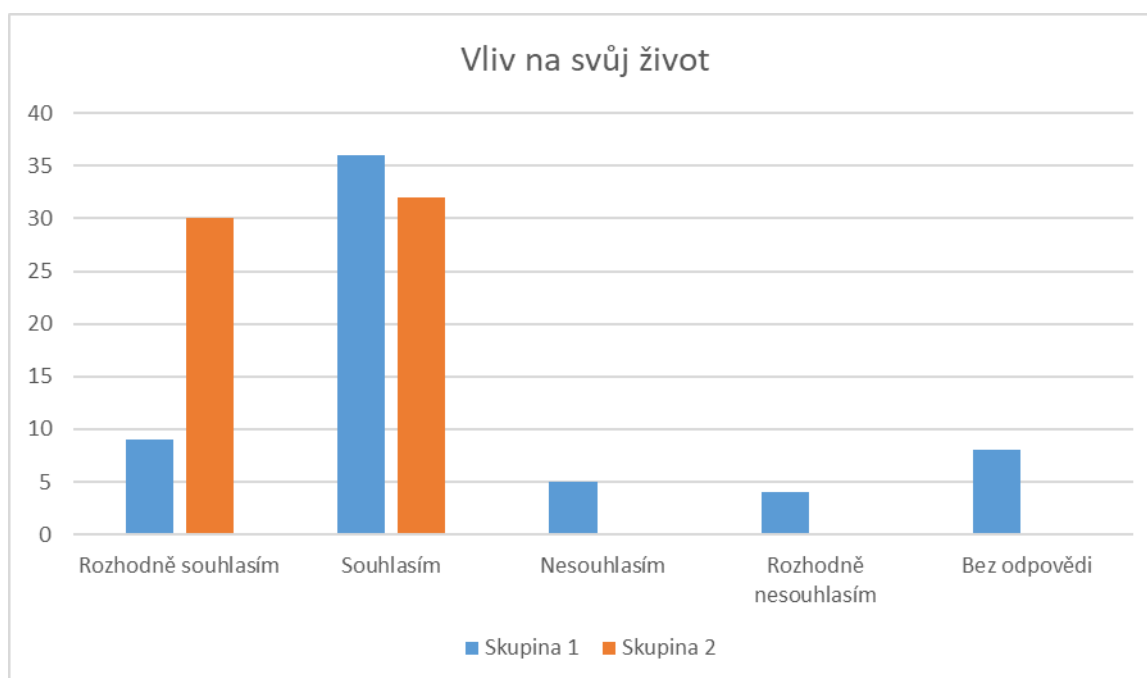

Graf 7 - Život je spravedlivý

Ve stejné skupině výroků, kde jsme zjišťovali názor na spravedlivost života, se nacházel i výrok „je v mých silách zařídit, abych se měl lépe“. Nejvíce respondentů ve skupině 1 (více než polovina) zaškrtnla kolonku „souhlasím“. O významně méně potom kolonku „rozhodně souhlasím“ (9 respondentů), „nesouhlasím“ (5 respondentů) a „rozhodně nesouhlasím“ (4 respondenti).

Ve skupině 2 také nejvíce respondentů zaškrtnla kolonku „souhlasím“ (32 respondentů), téměř ve stejného počtu však dosáhla kolonka „rozhodně souhlasím“ (30 respondentů). Odpovědi „nesouhlasím“ a „rozhodně nesouhlasím“ v souvislosti s tímto výrokem nezaškrtnl žádný respondent ze skupiny 2. Srovnání odpovědí obou skupin respondentů ukazuje Graf 8. Tedy všichni ze skupiny 2 se v určité míře domnívají, že je v jejich silách ovlivnit jejich život tak, aby se měli lépe.

Vážený průměr pro výrok: „je v mých silách zařídit, abych se měl lépe,“ kde byla určena váha kategorií takto: zcela souhlasím: 4, souhlasím: 3, nesouhlasím: 2, zcela nesouhlasím: 1, ukázal pro skupinu 1 výpočet 15,80, pro skupinu 2 pak 21,60.

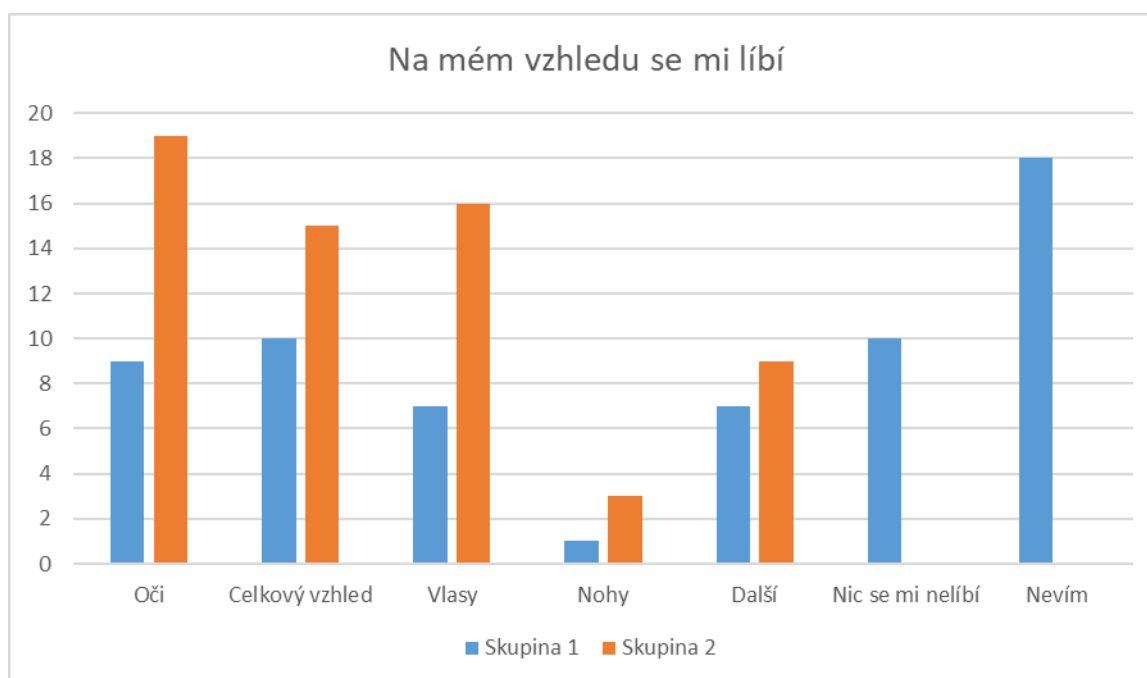
Graf 8 - Vliv na svůj život

Další zajímavé výsledky přinesla otevřená otázka, která se ptala, co se respondentům líbí na svém vzhledu. Odpovědi byly následně zařazeny do těchto kódů:

1. nic se mi nelíbí
2. oči
3. vlasy
4. nohy
5. celkový vzhled
88. další
99. nevím

Ve skupině 1 odpovědělo 10 lidí z 62, že se jim nelíbí nic. 18 lidí neodpovědělo, je tedy možné, že nevěděli. Nejvíce lidem se líbil jejich celkový vzhled (10), následně měly nejvíce zastoupení oči (9), vlasy (7), nohy (1). Další odpovědi byly zařazeny do kategorie „další“ (7).

Ve skupině 2 byly výsledky jiné. Neobjevil se ani jeden respondent, který by napsal „nelíbí se mi nic“ ani žádný, který by nechal kolonku prázdnou. Nejvíce se lidem v této skupině na sobě líbily oči (19), dále vlasy (16), celkový vzhled (15), nohy (3). Další odpovědi byly zařazeny do kategorie „další“ (9). Celkové rozložení odpovědí ukazuje Graf 9.

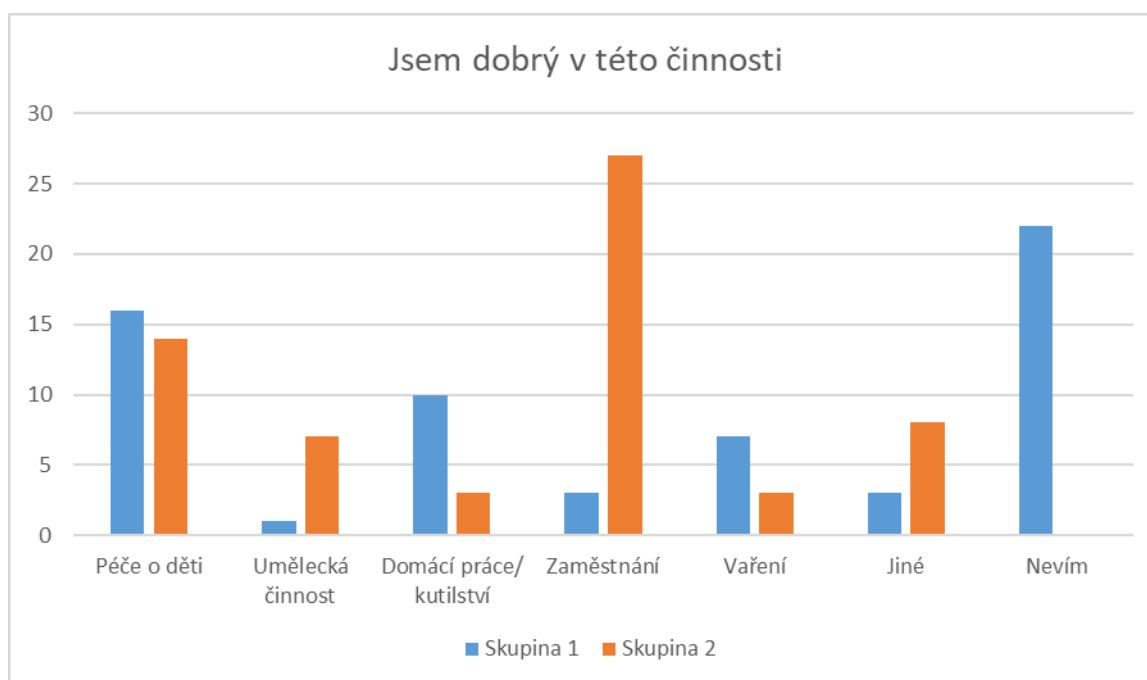

Graf 9 - Na mém vzhledu se mi líbí

Dále se zaměříme na odpovědi, které přinesla otevřená otázka „myslím, že jsem dobrý v této činnosti“. Odpovědi byly následně zařazeny do těchto kódů:

1. péče o děti
2. umělecká činnost
3. domácí práce/ kutilství
4. zaměstnání
5. vaření
88. jiné
99. nevím

Ve skupině 1 třetina respondentů nevěděla odpověď. Ve skupině 2 uměli odpovědět všichni respondenti. Velmi významný rozdíl je v počtu odpovědí, kde respondenti vnímají své silné stránky v oblasti svého zaměstnání. Ze skupiny 1 mají pocit, že jsou dobří ve věm zaměstnání pouze 3 respondenti, ve skupině 2 je to téměř polovina 27 respondentů. Skupina 1 se nejčastěji realizuje v činnostech, která souvisí s domácností- péče o děti (16 respondentů), domácí práce nebo kutilství (10 respondentů), vaření (7 respondentů). Výsledky jsou znázorněny v Graf 10.

Graf 10 - Jsem dobrý v této činnosti

„Morálka je, když...“

Zajímavé byly odpovědi respondentů zjišťující jejich povědomí o definici morálky a sebeúcty. Větu „Morálka je pro mě, když...“ dokončovali respondenti skupiny 1 velmi různorodě. Objevili se odpovědi typu: „nikdo neodsuzuje“, „člověk dělá věci správně“, „bez lži a podvodů“, „když neporuším své zásady“, „když se chovám tak, abych nikomu neublížila“, „když jsem slušná k lidem“, „úcta k druhému“, „když člověk mluví pravdu a nelže“, „když se k sobě lidé chovají navzájem ohleduplně“, „slušné chování“, atp.

Další odpovědi ne zcela odpovídaly otázce a zněly takto: „když ráno vstanu a jdu do práce“, „když pozdravím“, atp.

Další skupina respondentů odpovídala jednoslovně, vnímali morálku jako jakési pravidlo dané shora- ať už společností nebo Bohem. Pravidlo, o kterém se nediskutuje, ale také se nepřemýšlí nad obsahem slova. Odpovědi zněly takto: „poslouchat“, „je důležitá“, „podle desatera“, „když se dodrží to, co má“, „priorita“, „nadevše“.

Odpovědi skupiny 2 byly více zaměřeny na jejich osobnost samotnou a na jejich jednání vůči druhým. Nejčastěji se objevovaly odpovědi typu: „když mě nehryže svědomí“, „když se chovám tak, aby se člověk sám před sebou nestyděl“, „když se chovám v souladu s hodnotami, které jsou ve prospěch jedince a společnosti jako celku“, „když jedním v souladu se svým nitrem“, „když

druhým vědomě neubližuji, nesnižuji jejich hodnotu před druhými, nezneužívám jich“, „když se člověk chová tak, aby svým jednáním nikomu jakkoliv neubližoval a snažil se jakkoliv pomáhat, je-li to v jeho silách“, když se chovám podle toho, jak bych si přála, aby se druzí chovali ke mně“, „když se chovám čestně a s respektem k jiným“ atp.

Další odpovědi zahrnovaly celou společnost, avšak princip zůstal stejný: „když se k sobě lidé chovají slušně“, „když se lidi chovají rozumně a nikdo nikomu neubližuje“, „když neškodíme a pomáháme“, „když se žije slušně“, „když se respektují pravidla slušného chování“, „když se jedná slušně a čestně“ „člověk jako celek“.

„Sebeúcta je, když...“

Větu „Sebeúcta je pro mě, když...“ dokončovali respondenti skupiny 1 nejčastěji v souvislosti s vztahem k své osobě- „když je na sebe člověk hrdý za to, co dokázal“, „když mám svoje chyby rád“, „když se rád pochválím“, „když se člověk umí postavit sám za sebe“, „když o sobě hezky mluvím“, „když umí člověk říct ne a nevyčítá si to“, „když se sebou nenechám manipulovat“.

Další odpovědi byly rozdílné- „když dělám vše pro děti“, „když uznám, že nemám pravdu“, „bez ponižování“.

Poslední množina odpovědí byl taktéž jako u morálky (viz výše) spíše heslovitá, bez toho, aby nám ukázala, co si respondenti opravdu myslí. Odpovědi byly například takovéto: „je důležitá“, „velmi důležitá“, „priorita“, „zodpovědnost“, „chování“, „odpovědnost“.

Odpovědi skupiny 2 byly více konkrétní, taktéž jako u jejich definování morálky (viz výše). Respondenti této skupiny dokončovali větu „Sebeúcta je pro mě, když...“ nejčastěji tímto způsobem: „se cítím dobře sama se sebou i ve vztahu s druhými“, „člověk si váží sám sebe a zároveň na sobě pracuje aktivně, aby se měl třeba lépe“, „uvědomění si toho, že stejně jako každý jiný člověk, i já mám velkou cenu“, „když se má člověk rád a nenechá se sebou vorat“, „si uvědomujeme své nedostatky, ale přesto se máme rádi, „neponižujeme a neshazujeme sami sebe“, „když se beru taková, jaká jsem“ atp.

13 SHRNU TÍ POZNATKŮ VÝZKUMU

Z výzkumu je patrné, že sebeúcta klientů sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi není tak nízká, jak bychom předpokládali. Rosenbergova škála ukázala, že polovina respondentů z řad klientů sociální služby vykazuje průměrnou míru sebeúcty. Nicméně nezanedbatelný počet se nacházel na hranici či v pásmu podprůměrné sebeúcty. 75% respondentů skupiny z řad klientů sociální služby je se sebou celkově spokojena. Více respondentů ze skupiny 1 (oproti skupině 2) se domnívá, že za štěstím druhých stojí peníze, avšak v předních příčkách se objevovala odpověď „peníze“ u obou dvou skupin, taktéž jako odpověď „děti“ a „stabilní zázemí“. Významný rozdíl je mezi přisuzováním důležitosti faktorům „přátelé“ a „volnočasové aktivity“.

Ačkoliv skupina 2 oba dva faktory zmiňovala jako důležité velmi často, skupina 1 téměř vůbec. Totožné výsledky ukazují odpovědi na otázky, zda mají kamaráda, který jim pomůže, když potřebují a zda mají kamaráda, kterému naopak pomohou oni, když potřebuje. Ve výběrovém souboru číslo 2 hrají přátelé o něco větší roli v životě než u skupiny číslo 1 I dle těchto odpovědí.

Volnočasové aktivity byli pro skupinu číslo 2 téměř 5x významnější než pro skupinu číslo 1. To pouze potvrzuje realitu, se kterou se setkávám při práci v sociálních službách. Klienti zpravidla nemívají čas, finance nebo (ani) energii na své koníčky. Což dokládá ve výzkumu I graf číslo 10, který ukázal, že se skupina 1 nejčastěji realizuje v činnostech spojených s domácností a péčí o děti, nikoliv ve svých koníčcích či zaměstnání (narozdíl od skupiny 2, ve které byli respondenti, kteří nejsou klienty sociální služby).

Faktor zaměstnání lze interpretovat podobně- respondenti skupiny číslo 1 ho uvedli pouze 7x oproti skupině číslo 2 a to z toho důvodu, že v reálném životě klienti sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi bývají často nezaměstnaní, což dokazuje tabulka číslo 2 ukazující jejich pozici na trhu práce- přes 51% respondentů je dlouhodobě nezaměstnáno a dalších téměř 21% jich je krátkodobě nezaměstnáno, což je celkem téměř tři čtvrtiny výběrového souboru.

Situace těchto osob na trhu práce souvisí mj. i s jejich vzděláním. Ve výzkumu bylo zjištěno, že více než 50% respondentů má dokončené základní vzdělání a více než 93% respondentů dokončilo maximálně střední výuční obor bez maturity.

Zajímavé bylo přisuzování důležitosti faktoru zdraví z řad klientů sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Dle výzkumu byl faktor zdraví na třetím místě v počtu četnosti odpovědí. V praxi se ovšem zpravidla setkávám s klienty, kteří dle pravidel zdravé životosprávy nesplňují normu. Pestrost stravy je limitována nedostatkem financí, v rodinách se naopak zpravidla kouří a to I v domácnosti, kde často sdílejí jedno až dvoupokojové bytové jednotky se svými dětmi.

Výzkum dále ukázal, že respondenti ze skupiny 1 (tedy klienti sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi) neznají své dobré a špatné vlastnosti.

Více než 90% respondentů ze skupiny 1 (oproti 45 % respondentům ze skupiny 2) se domnívá, že je život nespravedlivý, nicméně více než polovina lidí ze skupiny 1 se domnívá, že mají vliv na svůj život a mohou být tedy do určité míry „hybateli děje“, i když je dle jejich názoru život nespravedlivý. Toto zjištění považuji za velmi významné. Ve chvíli, kdy by klienti sociální služby neměli pocit, že mohou svoji životní situaci ovlivnit, sociální práce by se musela vyvíjet určitým směrem a stejně tak práce s motivací klienta, jež je velmi diskutované téma napříč všemi sociálními službami nejen v České republice již několik let.

Polovina respondentů výběrového souboru číslo 1 odpověděla na otázku, co se jim na svém vzhledu líbí, že se jim nelíbí nic nebo nechala otázku bez odpovědi. Je tedy možné, že téměř 50% klientů sociální služby pro rodiny s dětmi neshledávají na svém zevnějšku nic hezkého. To je velmi nezanedbatelné číslo a souvisí se sebeúctou těchto lidí k sobě samým. Ostatně na definici sebeúcty jejich vlastními slovy více než polovina nedokázala uspokojivě odpovědět.

Předchozí text tedy napomáhá tvrzení, že nulovou hypotézu nevyvracíme- v Pardubickém kraji se sebeúcta klientů sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a občanů stejného kraje, kteří nejsou klienty těchto služeb, významně neliší. Alternativní hypotézu tedy nepřijímáme.

14 ZÁVĚR

Po shrnutí poznatků z výzkumu považujeme za nutné dodat, že výzkum celkově ukázal, že sebeúcta většiny klientů není natolik nízká, aby to byl alarmující stav. To považuji za dobrou zprávu, jelikož klientova sebeúcta a „mít se rád“ ovlivňuje i další práci s ním.

Výzkum dale ukázal že většina z nich se domnívá, že mohou ovlivnit svou životní dráhu, což take považuji za pozitivní zjištění, mohou být tedy snáze motivováni k další spolupráci.

Je však důležité mít na mysli, že klient může být často motivován k jiným věcem než sociální pracovník poskytující sociální službu a i k úplně jiným věcem než například sociální pracovník či kurátor oddělení sociálně- právní ochrany dětí.

Terapeutické či psychologické služby, které by byly standartně nabízeny klientům sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi považuji stale ze velmi přínosné, z výzkumu totiž vyplývá, že běžní klienti sociální služby často neznají své nitro- neví, jaké jsou jejich dobré a špatné vlastnosti, nejsou vykazovány známky dlouhodobé sebereflexe a zpravidla se nerealizují mimo snahu zajištění základních materiálních potřeb pro sebe a svou rodinu.

Zcela souhlasíme s Maslowovou pyramidou lidských potřeb a domnívám se, že opravdu nelze dlouhodobě uspokojivě pomoci klientovi se seberealizací či mu například pomoci nasytit potřebu úcty ve chvíli, kdy nejsou zajištěny základní fyziologické potřeby, avšak na druhou stranu se domníváme, že poskytování ryze praktické sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi se dlouhodobě neukazuje ve většině případech jako efektivní, jelikož klienti nemají uspokojivým způsobem vyřešenu svou minulost, v čemž by jim mohl pomoci psycholog či psychoterapeut.

Dalším návrhem, který však nevylučuje ani zapojení psychologa v sociálních službách, je poskytnout více prostoru v učivu základní školy, který by byl věnován tématu „moje vnitřní já“ a napomáhal žákům uvědomit si své místo ve společnosti, své silné a slabé stránky, svou jedinečnost a význam sebeúcty a důležitost pečovat o své tělo a mysl- tedy o psychické i fyzické zdraví.

15 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ADLER, N. - STEWART, J. (2004). Psychosocial Notebook. *MacArthur Research Network on Socioeconomic Status and Health*. (<https://macses.ucsf.edu/research/psychosocial/selfesteem.php>, 1. 9. 2018)
- ATKINSONOVÁ, R. L. a kol. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál. ISBN 8071786403.
- BLATNÝ, M. (2001). *Sebepečetí v osobnostním kontextu*. Brno: Psychologický ústav AV ČR a vydavatelství Masarykovy univerzity. ISBN 8021027479
- BLATNÝ, M. - PLHÁKOVÁ, A. (2003). *Temperament, inteligence, sebepečetí: nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Tišnov: Sdružení SCAN. ISBN 8086620050.
- BLATNÝ, M. - OSECKÁ, L. (1994). Rosenbergova škála sebehodnocení: struktura globálního vztahu k sobě. *Československá Psychologie* 38 (6), 481488.
- Blatný, M., Osecká, L. (1997). The relationship between global self-assessment and temperament and interpersonal personality characteristics. *Studia psychologica*, 39, 1, 39-44.
- BOOTH, Margaret Zoller, GERARD Jean M. (2011). *Self-esteem and academic achievement: a comparative study of adolescent students in England and the United States*. PMC. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3779915/>, 24. 11. 2018).
- BRANDEN, N. *The Six Pillars of Self-Esteem*. ISBN: 978-0-553-37439-1. Článek HOLUB, Přemysl. Šest pilířů sebepečety. In: *Mises.cz* [online]. 2015 [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/clanky/nathaniel-branden-sestpiliru-sebepečety-1795.aspx>.
- BROWN, J. D. - MARSHALL, M. A. (2001). SelfEsteem and Emotions: Some thoughts about feelings. *Personality and Social Psychology Bulletin* 27 (5), 575584. 2018.
- CAMPBELL, W. - RUDICH, E. (2002). Narcissism, SelfEsteem, and the Positivity of SelfViews: Two Portraits of SelfLove. *Personality and Social Psychology Bulletin* 28 (3), 358368.
- COOPERSMITH, S. The Antecedents of SelfEsteem. Michiganská univerzita: vydání 2. Consulting psychologistsPress, 1967. Digitalizováno 2007. 283 s.
- FRANKL, V. E. (2016). *Utrpení z nesmyslnosti života*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1038-2.
- FRANKL, V. E. (1997). *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta. ISBN 80-85319-63-2.

KRÁLÍKOVÁ, Božena (2017). *Výchovné styly v rodině a sebeúcta dospívajících dětí* [diplomová práce]. Zlín: Fakulta humanitních studií UTB.

OPERAČNÍ PROGRAM LIDSKÉ ZDROJE. Evropský sociální fond. [online]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/detail-clanku/-/asset_publisher/BBFAoaudKGfE/content/op-lidske-zdroje-a-zamestnanost-op-lzz-.

NAKONEČNÝ, M. (1995). *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář. ISBN 808525574X.

MASLOW, A. H. (2014). *O psychologii bytí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0618-7.

PROLO, P., LICINIO, J. (2002) DRD4 and noveltyseeking. In Benjamin, J., Ebstein, R.P. Belmaker, R.H. (eds), *Molecular genetics and the human personality*. American Psychiatry Publishing, Washington, DC.

RAHE, R. H. (1995). Stress and psychiatry. In: Kaplan, H. I. - Sadock, B. J. (eds.). *Comprehensive textbook of psychiatry*. Baltimore; London: Williams & Wilkins, 1995. ISBN 0683045326.

REGIONÁLNÍ KARTY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB. Pardubický kraj. [online]. 2018 [cit 6. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.pardubickykraj.cz/regionalni-karty-socialnich-sluzeb>.

REGISTR POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB. MPSV. [online]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do?SUBSESSION_ID=1553685896668_1.

ROGERS, C. R. (1959). A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships: As Developed in the Client-Centered Framework. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A Study of a Science. Formulations of the Person and the Social Context* (Vol. 3, pp. 184-256). New York: McGraw Hill.)

RÖHR, H. P. (2013) *Nedostatečný pocit vlastní hodnoty. Sebedestruktivní vnitřní programy a jejich překonávání*. Praha: Portál. ISBN 9788026203544.

ROSENBERG, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press. [online]. 2018 [cit 14. 1. 2019]. Dostupné z: <http://web.bvu.edu/faculty/goodfriend/documents/surveys/Self%20Esteem/Rosenberg1965.pdf>.

ŘEZNÍČKOVÁ, Andrea (2016). *Seberegulace v sociální oblasti v kontextu zvládání zátěže, self-esteem a self-efficacy v období pozdní adolescence* [diplomová práce]. Brno: Psychologický ústav MU.

ŘÍČAN, P. (2007). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada. ISBN 9788024711744.

SHEEHY, N. (2005). *Encyklopedie nejvýznamnějších psychologů*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 8086598829.

STATISTICKÁ ROČENKA. Český statistický úřad. [online]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-pardubickeho-kraje-2018>.

SUCHÁ, J. - DOLEJŠ, M. - SKOPAL, O. - VAVRYSOVÁ, L. (2015). Změna sebehodnocení u žáků druhého stupně posuzovaná na základě Rosenbergovy škály sebehodnocení (RŠS). In: *PhD EXISTENCE 2015: československá psychologická konference (nejen) pro doktorandy a o doktorandech. Sborník příspěvků*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024446943

VÁGNEROVÁ, M. (2008). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 9788073674144.

VYMĚTAL, J. - REZKOVÁ, V. (2001). *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál. ISBN 807178561X.

ZÁCHOVÁ, Anna (2015). *Seberegulace v kontextu zvládnutí zátěže, self-efficacy a self-esteem u mladých lidí ve vymořující se dospělosti* [diplomová práce]. Brno: Filozofická fakulta MU.

ZÁKON č. 108/2006 Sb., O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH. In: Sbírnka zákonů. Dostupné také z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31234/Zakon_o_socialnich_sluzbach-stav_k_1._10._2017.pdf

ZEMANOVÁ, Vanda, DOLEJŠ Martin (2015). *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

ZVOLSKÝ, P. a kol. (2001). *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum. ISBN 8071842036.

16 PŘÍLOHY

PŘÍLOHA ČÍSLO 1: ROSENBERG'S SELF-ESTEEM SCALE

- Otázky používané v Rosenbergově škále v anglickém jazyce (originál)

Scale: Instructions Below is a list of statements dealing with your general feelings about yourself.

Please indicate how strongly you agree or disagree with each statement.

STATEMENT	Strongly Agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
1. I feel that I am a person of worth, at least on an equal plane with others.				
2. I feel that I have a number of good qualities..				
3. All in all, I am inclined to feel that I am a failure.				
4. I am able to do things as well as most other people.				
5. I feel I do not have much to be proud of.				
6. I take a positive attitude toward myself.				
7. On the whole, I am satisfied with myself.				
8. I wish I could have more respect for myself.				
9. I certainly feel useless at times.				
10. At times I think I am no good at all.				

PŘÍLOHA ČÍSLO 2: DOTAZNÍK

Vážená respondentko, Vážený respondente,

ráda bych Vás požádala o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad pro mou diplomovou práci na téma „*Sebeúcta klientů sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Pardubickém kraji*“. Dotazník je krátký, zabere pouze pár minut Vašeho času. Účast ve výzkumu je anonymní a dobrovolná. Vaše odpovědi jsou pro mne velice cenné, předem Vám děkuji za strávený čas nad tímto dotazníkem. Vyplněním dotazníku souhlasíte s účastí v tomto výzkumu. Moc děkuji,
Andrea Petříková.

Jakého jste pohlaví? (vhodnou odpověď zakroužkujte): žena – muž

Kolik je Vám let? (napište číslo):

S jakou organizací spolupracujete v rámci sociální služby? (vhodnou odpověď zakroužkujte):

- ABATAB, spolek pro péči o rodinu
- Amalthea, z.s.
- Bonanza Vendolí, z.ú.
- DaR- Centrum pro dítě a rodinu, o.p.s.
- Charita
- Most pro, o.p.s.
- Šance pro tebe, z.s.
- jiné, vypište:

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené dokončené vzdělání? (vhodnou odpověď zakroužkujte):

- nedokončené základní vzdělání
- dokončené základní vzdělání
- střední škola bez maturity
- střední škola s maturitou
- vyšší odborná škola
- vysoká škola, bakalářský stupeň
- vysoká škola, magisterský stupeň (a vyšší)

Jste (vhodnou odpověď zakroužkujte):

- dlouhodobě nezaměstnaní
- krátkodobě nezaměstnaní
- krátkodobě zaměstnaní
- dlouhodobě zaměstnaní

Vyberte vhodnou odpověď k tvrzením a zaškrtněte:

tvrzení:	zcela souhlasím	souhlasím	nesouhlasím	zcela nesouhlasím
Celkově jsem sám se sebou spokojen.				
Někdy si myslím, že nejsem vůbec v ničem dobrý.				
Mám pocit, že mám řadu dobrých kvalit.				
Jsem schopen dělat věci tak dobře, jako většina ostatních lidí.				
Mám pocit, že nemám moc na co být pyšný.				
Rozhodně se občas cítím zbytečně.				
Cítím, že jsem člověk, který stojí za to, přinejmenším ve stejné rovině s ostatními.				
Přeji si, aby mě ostatní více respektovali.				
Celkem vzato inklinuji k pocitu, že jsem selhal.				
Zaujímám k sobě pozitivní postoj.				

Ostatní lidi podle mě dělá šťastnými (vypište tři věci):

.....

Naposledy mi udělalo radost (vypište):

.....

Moje dobré vlastnosti jsou (vypište tři

věci):

.....

Moje špatné vlastnosti jsou (vypište tři věci):

.....

Myslím, že jsem dobrý v téhle činnosti (vypište):

.....

Moje dítě /děti jsou šikovné na (vypište):

.....

Naposledy se mi obzvlášť povedlo (vypište):

.....

Vyberte vhodnou odpověď k tvrzením a zaškrtněte:

tvrzení:	zcela souhlasím	souhlasím	nesouhlasím	zcela nesouhlasím
Je důležité mít o sobě dobré mínění.				
Když je mi nejhůř, pomůže mi rodina.				
Mám kamaráda, kterému pomohu, když potřebuje.				
Život je spravedlivý.				
Mám kamaráda, který mi pomůže, když potřebuji.				
Je v mých silách zařídit, abych se měl lépe.				
Své děti dostatečně chválím.				
Mám osobu, které se mohu svěřit i s důvěrnými nebo tajnými informacemi o mně.				
Myslím, že se většinou chovám čestně.				

Morálka je pro mě, když (vypište):

.....

Vždy mě rozesměje (vypište):

.....

Činnost, kterou bych dělal moc rád, ale nemám možnost jí dělat, kvůli penězům, času atp.

(vypište):

.....

Nejvíce si odpočinu, když (vypište):

.....

Sebeúcta je pro mě, když(vypište):

.....

Na mém vzhledu se mi líbí (vypište vše, co se vám na vašem vzhledu líbí):

.....

Naposledy mě rozesmálo (vypište):

.....

Můj poslední strávený čas venku, kdy jsem se věnoval činnosti, která mě baví (sport, procházka, zahradničení, cestování atp.) byl (vhodnou odpověď zakroužkujte):

- dříve než před pár dny

- před měsícem

- před pár dny

- před několika měsíci

- před týdnem

- před delší dobou

Vyberte vhodnou odpověď k tvrzením a zaškrtněte:

tvrzení:	zcela souhlasím	souhlasím	nesouhlasím	zcela nesouhlasím
Jsem živitel rodiny.				
V naší rodině jsem to já, kdo vede domácnost.				
Naše strava, kterou jím já a mé děti, je pestrá.				
Svůj volný čas trávím často venku.				
Pravidelně se věnuji sportu.				
Naše strava, kterou jím já a mé děti, je zdravá.				

PŘÍLOHA ČÍSLO 3: SROVNÁVACÍ TABULKA (DOPLNĚK METANALÝZY VÝZKUMŮ)

NAZEV VÝZKUMU	AUTOR/ ŘI VÝZKUMU	CHARAKTERI STIKA PRÁCE	ROK VYDÁNÍ	DRUH VÝZKUMU	POUŽITÉ METODY
<i>Výchovné styly v rodině a sebeúcta dospívajících dětí</i>	Božena Králíková	diplomová práce	2017	kvantitativní	dotazníkové šetření
<i>Seberegulace v sociální oblasti v kontextu zvládnání zátěže, self-esteem a self-efficacy v období pozdní adolescence</i>	Andrea Řezníčková	diplomová práce	2016	kvantitativní	dotazníkové šetření- Rosenbergova škála
<i>Seberegulace v kontextu zvládnání zátěže, self-efficacy a self-esteem u mladých lidí ve vymořující se dospělosti</i>	Anna Záchová	diplomová práce	2015	kvantitativní	dotazník selekce, optimalizace a kompenzace (SOC), zkrácená verze inventáře strategií zvládnání (Coping Strategies Inventory – CSI; Tobin et al., 1989), dotazník IDEA, škálu generalizovaného pocitu vlastní účinnosti (GSES) a Rosenbergovu škálu sebehodnocení (RSES)
<i>Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež</i>	Vanda Zemanová, Martin Dolejš	monografie	2015	kvantitativní	dotazníkové šetření- škála životní spokojenosti dětí (SWLS-C) a Rosenbergova škála sebehodnocení (RSES)
<i>Základní tendence demografického,</i>	Krajská správa ČSÚ v	statistická ročenka	2018	kvantitativní	dotazníkové šetření

<i>sociálního a ekonomického vývoje Pardubického kraje 2017</i>	PCE - Dědič, Fialová, Mikanová, Vávrová				
<i>Self-esteem and academic achievement: a comparative study of adolescent students in England and the United States</i>	Margaret Zoller Booth, Jean M. Gerard	komparativní studie	2011	kvantitativní a kvalitativní	Rosenbergova škála, interview